[illegible], 1925

י. נוסינאָוו

שאלעם-אלייכעם און „יודישעס פאלקס-בלאט"

1. ערשט קאפיטל. דער בעלעטריסט.

I

„מיט דעם היינטיגען נומער איז גענדיגט דער „ראָמאַן אָהן א נאָמען". אין דעם ערשטען נומער פון דעם צווייטען האלבען יאָהר וועט ווידער קומען א נייער ראָמאַן: „די צוויי שטיינער", וועלכער וועט אין עטלעכע נומערען געענדיגט ווערען און נאָך איהם וועט קומען א ראָמאַן פון ה. ספעקטאָר: „דער משאַר".

די רעדאַקציע.

אט די רעדאַקציעס-מעלדונג (פ. ב. № 25 .1883) וועגן נייעם ראָמאַן „די שטיינער" האט אָנגעזאָגט דאס אריינקומען פון ש. א. אין דער אידישער ליטעראטור.

אין דעם ניט-אָנווייזן דעם נאמען פון שרייבער איז ניט געווען קיין לייכט-שעצונג צו קיין אנפאנגער, וואס זיין נאָמען זאָגט נאָך קיינעם גאָרניט. ס'איז נאָך דאָן ביקלאַל דעם לעזער ווייניק אנגעגאנגען ווער איז דער אַווטאָר.

דער דערמאָנטער „ראָמאַן אהן א נאָמען" האט זיך געדרוקט אין א מעשען פון א האלב יאר, און ס'איז ניט אנגעוויזן געוואָרן דער מכאַבער.

ערשט געענדיגט די זאַך—פארענטפערט זיך דער אַווטאָר, וואס ער האט ניט געגעבן קיין נאָמען זיין ראָמאַן, און גיט צו:

— „וואָס איז? — מיר איז עפּעס גרינג אָנגעקומען איידער איך האב מיך גע'חתמ'ט: „ספעקטאָר פאָן אומאַן. Меджибож 1883".

און נאך אן איינצלהייט, קדיי דערגאַנצן דאס בילד פון פראָווינציעלער נאַאיווקייט פון אידישן שרייבער צוריק מיט 40 יאר:

אונטער דעם טעקסט און אונטער דער כסימע א ווידמונג:

«Посвящаеться бр. И. и М. К-вым в Петербургѣ». ווייל איינס, וויסט נאָך ניט דער אידישער שרייבער, ווי מ'זאָגט דאס אף אידיש «Посвящается», און ווייטער, דארף א מאסקל ווייזן, אז ער קאן שפראך — ווערט טאַקע א רוסישע ווידמונג א מין שריפטלעך אויסגעצוקטער „לעקוואויד".

---

*) „דוב בן משה" (בער באראכאוו) שרייבט אין זיין „ביבליאגראפיע פון שלום עליכם" („דער פּנקס" 1906, № 8.): שלום-עליכם איז אלט געווען 24 יאהר, ווען ער האט זיך אָנגעהויבען צו דרוקען אין יודיש [illegible] דאָן האט יער געדרוקט נאר עטליכע קליינע העבּרעאישע זאכען. זיין ערשטע געדרוקטע זאך אין יודיש איז געווען „דער פעלטען „וויבארעס".

— באראכאוו באגייט דאָ א טעות. די ערשטע זאך אין אידיש איז געווען: „די צוויי שטיינער". „וויבארעס" איז געווען די ערשטע זאך געחתמעט „שאלעם-אלייכעם".

[illegible]

II

מיטוואָך, 13 טעג אין תמוז תר"מג — 6/19 יולי 1883, קומט „ראבבינער שלום-ראַבי-אָוויטש-לובני" מיט זיין ראָמאַן „צוויי שטיינער" („פ. ב." № 26, 1883, פארזעצונגען אין №№ 28 — 30).

מיטוואָך, 9 טעג אין תשרי תרמ"ד, 28 סענט. — 10 אקט. 1883, קומט „שלום-עליכם" מיט זיין פעליעטאָן: „וויבאָרעס" (פ. ב". № 38, 1883).

„ראַבבינער שלום ראַבינאָוויטש" האט אפגעלעבט בלויז דריי פאָלקס-בלאַטישע מיטוואכס און איז פאַרשוואונדן. זיין אָרט האט אף טאָמיד און אייביק פארנומען שאלעם-אַלייכעם.

„צוויי שטיינער" האט אָבער ניט באלד אָפּגעטראטן דאס אָרט „וויבאָרעס".

„וויבאָרעס" און „צוויי שטיינער" זיינען געליגן אף צוויי פארשיידענע שליאַכן פון אונזער ליטעראטור: אף מענדעלע און שאמער-שליאַכן.

ש. א. האט א צייט צווישן אט די צוויי וועגן געבלאָנדזעט, ביז ער האט זיין אייגענעם וועג געפונען.

„צוויי שטיינער" — איז א שטאַמפּ-דערציילונג.

„פאלינקע איז געווען אין גאָרטען ווען ראָזאַליע, איז צוגעלאָפען צו איהר:

— מאטאנט (מוהמעניא), מא טאנט! דער זיידע איז געקומען מיט איהם... מיט איהם... גיכער, גיבער קומט אין שטוב אריין! אך, מא טאנט!

פאַלינקע האט זיך אַפילו קיין ריהר ניט געטוהן, זי איז געזעסען אונטער א בוים אין א גאַסיעדקא, בלאַס און אָבגעלאָזט, און האט געליינט א בוך, האָטש איהרע שוואַרצע אויגען האָבען געבדענט, ווי פייער".

— אַזוי הויבט זיך אָן די דערציילונג. און דערנאָך א סאַנטימענטאַלע געשיכטע:

זי — א באַס-יעכידע פון א רייכן פאָסאסאר — א יאָכסן, א 16 יעריק מיידל, „וואס די שטראַהלען פון איהר בליק בויהערין דורך ביז צום הארץ".

ער — איד לערער — אן עלענטער, „אהן עלטערען און אהן פריינד", א מענש מיט א ועלטען גוט הארץ, מיט איידעלע געפיהלע, א מענש, וואס זוכט נאָר צו שאַרפען זיין שכל און צו פארגרעסערין זיינע קענטניסע".

ווייטער גייט שוין, נאטירלעך, זומערדיקע נאכט, אלעע, אייביקע ליבע, שטרענגער טאַטער, וואס דערלאָזט ניט דעם שידעך און זעצט אים אין טורמע. פאר די פענצטער פון זיין טורמע, פאר זיינע אויגן, פאר די אויגן פון טאַטע-מאַמע וואַרפט זי זיך אין טייך און ווערט דערטרונקען, ער גייט אַראָפּ פון זינען. און... דאס לעצטע וואָרט: „אויף דעם היליגען אָרט, אונטערן באַרג, שטעהען צוויי שטיינער, הינטער זיי ליגען צוויי יונגע מענשען". טאַטע-מאַמע האבן כאַראָטע, נאר ס'איז שוין שפעט.

ש. א. האט אנגעפירט מיטן קאַמף קעגן שאמעריזם אין דער ליטעראטור. אבער א צאָם אין זיין שאפן געווען ניט די אפלייקענונג, נאר בלויז די אויסבעסערונג פון שאמערן.

טאָקע א ליבע ביז טויט, טאַקע אומגליקלעכע געליבטע, נאר דאס גוטס וועט צום סאָף ניט זיגן, דער צאַדיק וועט ניט באלוינט ווערן, און דער ראָשע וועט זיך ארויסווייזן איז נאָר ניט אַזאַ אבוער:

איר פאָטער „איז גאר ניט געווען אזא שלעכטער, ווי די ליעבע לעזער קענען קלערין. קיין גרויסער פאנאטיקער איז ער ניט געווען. ער איז נאר געווען א גרויסער עקשן".

דאסזעלבע, פארטרעטן און סיטואציעס לויט דעם פאראנגענעם ראָמאַנען-שטאַמפּ:

זי לעזט א בוך, האט שווארצע אויגן, „וואס ברענען, ווי פייער און בויהערען דאס הארץ". זי — איז טאָמיד בלאַס. ער — אן עלענטער, „מיט איידעלע געפיהלע", זוכט „קענטניסע".

נאָר ער וועט שוין ניט ווערן קיין ענגלישער לאָרד, און זי קיין פרינצעסן. פון שאַמעריזם איז געבליבן זיין טריוויאַלקייט, זיין מאיסע-שטאַמפּ. ער איז אָבער געוואָרן רעאַליסטישער, זיך באפרייט פון זיין נאַאיוון אַוואַנטיוריזם און „וואונדערלעכער"— סענסאַציאנעלקייט. זיין שונד, אויסגעלאסנקייט איז פארביטן געוואָרן דורך א מאַסקיליש-באַלעבאטישן מוסער-האסקל.

פאר די „צוויי שטיינער" האט ש. א. גענומען א מאטא פון פלעשטשעיעוון — אויפגעשטעלט אף רוסיש און גלייך איבערגעזעצט אליין אף אידיש:

„אז דו ווילסט עמיצין כבוד אָבגעבען,
איז דאָ איין אַלטער מנהג א פיינער:
ציער איהם מיט בלומען ביים לעבען,
אויף זיין קבר קענסט דו ווארפען שטיינער".

„צוויי שטיינער" איז א מוסטער פון אויסגעבעסערטן שאמעריזם. פאר דינענזאנען אין ספעקטאָר איז דער געלייטערטער און אויסגעבעסערטער שאמעריזם געבליבן, אין א געווייזן, דער טאַך פון זייער ליטערארישער געשיכטע, — פאר ש. א. בלויז א יוגנט-בלעטל פון זיין שרייבערישער און פערזענלעכער ביאָגראַפיע. ווארפט מען פון „צוויי שטיינער" אָפּ דעם שאמעריש טראַגישן סאָף, בלייבט דאך דער ש. א. ראָמאַן מיט זיין צווייטער פרוי (ז. „פונם יאריד" ב. III). ניט אומזיסט איז די דערציילונג געווידמעט: «О-Ѣ», וואס אויס זיין פרוי: "Ольге„.

צו אט דעם אָנפאנגערישן שרייבערישן בלעטל האט זיך ש. א. מער ניט אומגעקערט און שפעטער דאָס קיינמאל אפילע ניט איבערגעדרוקט. אינם צעטל פון ש. א. ווערק, וואס געפינט זיך אין ש. א׳ס א בריוו, און וואס איז געשריבן דורך ש. א. האנט, האט ש. א. די „צוויי שטיינער" אין דעם צעטל ניט ארייגגעשטעלט.

ער האט געוואלט מ׳זאל פארגעסן, און ער אליין האט פארגעסן, אז זיין ליטעראַרישער לעבן האט זיך אָנגעהויבן מיט א בלעטל, זאָל זיין אויסגעבעסערטן, רעפארמירטן, אבער דאָך שאָמעריזם.

דער פארשער פון דער אידישער ליטעראַטור טאָר דאס אבער ניט פארגעסן. ווייל ש. א. אליין האט זיך גאר ניט לייכט, און אַוואַדע ניט גיך און ניט אינגאנצן זיך באַפרייט פון דעם „צוויי שטיינער"-נוסעך. זיין פארזעצונג איז אין „נאַטאַשע" (באלייגע צו פ. ב. 35-32 №№ .1884), אין א געוויסער מאָס, אין „קינדער-שפיעל" (באלייגע צו „פ. ב. 20—19 №№ ,1886 ;20 № 1887), עלעמענטן פון אים זיינען צעווארפן איבער זיינע פארשיידענע ווערק, אָנהויבנדיק פון „וועלט-רייזע" (באלייגע „פ. ב." 66 №№ 1886, 9—3 №№ 1887, שפעטער איבערגעדרוקט אונטער דעם נאָמען „דער ערשטער אַרויספאָהר") און ענדיקנדיק מיט „מבול", „בלאָנזשענדע שטערען", „בלוטיגער שפּאַס".

ש. א. האט אבער גיך אנגעהויבן באשטרייטן דעם שאמעריזם אין זיך, און געווייזט האט דאס אים געבראכט צו דעם פארשארפטן קאַמף מיטן שאמעריזם אין דעם ליטעראַרישן ארום. אין איינע 3 — 4 יאר קומט ער צו „סענדער בלאנק" און „סטעמפעניו", וואָס זיינען דער שעפעריש-אָרגאַניזירטער זיג פון דעם געזונטן רעאַליזם פון אידישן ראָמאַן איבער דעם סאַנטימענטאַלן, שטאַמפּ-ראָמאַן און אויסגעפוצטן שאָמעריזם פון די „צוויי שטיינער".

און טאַקע מעאי-טאימע איז דאָס יאָר 1888 באצייכנט אין ש. א. שאַפן ניט בלויז מיט אָט-די ראָמאַנען, וואו דער שרייבער האט אויסגעראטן דעם שאמעריזם אין זיך. נאָר אויך מיט זיין פאמפלעט: „שאמערס משפט", וואו דער קריטיקער, ריכטיקער, דער היטער און זאָרגער פאר דער אידישער ליטעראטור האט געזוכט „אויסראטן דעם שאמעריזם אין דער ליטעראַטור-

פון אָט דער הויך, באַטראַכט ש. א. נאָך אַ מאָל די „צוויי שטיינער" - ליניע פון
זיין שאַפן. גופע „צוויי שטיינער" באַגראָבט ער אַף טאָמיד אונטער דעם שטויב פון
ליטעראַטור - אַרכיוו. צו די איבעריקע זאַכן קערט ער זיך אום, ער אַרבעט זיי איבער, יאָגט פון
זיי דעם שאַמער - שאַבלאָן. ווערט פון דער „וועלט - רייזע" — „דער ערשטער - אַרויספאָהר",
פון „נאַטאַשע" — „טייבעלע".

דער עצעם משאַנע - שעם זיך זאָגט אונז, אין וועלכער ריכטונג די איבערארבעטונג
איז געגאַנגען.

III

„צוויי שטיינער" איז געווען דער ערשטער שריט פון שאַמערן צו ש. אליכעמען.
„וויבאָרעס" — דער ערשטער שריט פון מענדעלע צו ש. א-ען.
ווי מיר האָבן באַצייכנט, האָט ש. א. פון אָנהויב אָן דערקלערט אַ קאַמף שאַמערן,
נאָר ער איז אָבער נאָך אַ געוויסע צייט, אַף אַ באַשטימטן אופן געגאַנגען אַף זיינע וועגן.
דורך „וויבאָרעס" אין דער „וויבאָרעס - ליניע", האָט ש. א. פון אָנהויב אָן געמיינט
פאַרזעצן מענדעלען, די פאַרזעצונג איז אָבער געווען אַזאַ, אַז זי האָט געבראַכט אויב ניט
צו דער אָפּלייקענונג פון מענדעלע, איז צו דערצו, אַז מענדעלע זאָל ווערן דער זיידע, ד. ה.,
די פאַרגאַנגענהייט, וועלכע קאָן ניט און דאַרף ניט ווידער אַלט ווערן,

„וויבאָרעס" („י. ב." № 38 ,1883) — אַ בילד, ווי מ'קלויבט אַ ראַבינער אין שטאָט
„פינסטערניש" — איז אַ בלעטל מענדעלע'ס טאַקסע.
דער ראַבינער אַ מאַסקל, וואָס איז „פון חסידות שטאַרק אָפּגעריסען און צו סליחות
לויפט ער ניט אַזוי שטאַרק", האָט פאַר די יאָרן פון זיין ראַבינערײ „אויף אָרומע לייט
השגחה געגעבען", אַ „תלמוד - תורה" געמאַכט, אַ „ביקור חולים געעפענט". איצט באַ די
האָלן איז פאַר אים „דער פראָסטער עולם, די גאַנצע שטאָדט אָרומע - לייט", קעגן אים
דער באַל - טאַקסע, וואָס האָט אַף מאָרגן נאָכן זיג פון ראַבינער „ארויף געוואָרפען אויף דער
אַקע פלייש נאָך צו 3 קאָפּיקעס טאַקסע; אויף דעם מרחק האָט ער אויף געהאַנגען אַ
שלאָס, א. א. וו." — איז אַ געטרייע פאָרזעצונג פון אַלטן מאַסקילישן קאַמף מיט קאהעלשע
באַלע - טויוועס.

אויך אין אָט דעם פעליעטאָן איז געווען אַנ'אַווטאָביאָגראַפישער עלעמענט. ש. א. איז
דאַן געווען ראַבינער אין לובני, האָט געבויט אַ טאַלמוד - טוירע, און געשטריטן מיטן באַל-
טאַקסע.

נאָר נאַטירלעך, אַז סאַי די טעמע „וויבאָרעס", סאַי דער מאַסקילישער צוגאַנג צו
איר איז געווען סאָציאַל - פאַרורזאַכט, און האָט ניט נאָר געשטאַמט בלויז פון פערזענ-
לעכע סיבעס.

אָפּגערעדט פון פאָטער פון דער „פאָלקס - בלאַט", דעם „קול מבשר" (1874 - 1862),
גופע די „פאָלקס - בלאַט" איז פון נומער צו נומער פאַרפלייצט מיט קאָרעספּאָנדענצן,
פעליעטאָנען, אַרטיקלען, וואו ס'ווערט געפירט דער קאַמף מיט קאָהעלשע - פאַרזאָרגער.
ש. א. אונטערשיידט זיך פון יענע שרייבער, ניט מיט דער טעמע, און ניט מיט דעם
צוגאַנג צו אים, נאָר דערמיט, וואָס ער איז מער ליטעראַטאָר.
שוין אין ערשטן פעליעטאָן זיינען צעוואָרפן פונקן, וואָס זאָגן אָן דעם שפּעטער-
דיקן מאַיסטער.

אָט אַ צעטל נעמען:

„ר' יוסף אינדיק, ר' פייטל גלאָק, „ר' פייוועלע קנאַק, אַ באַטאָגטער יוד מיט אַ[illegible] אויסגעפליקטער באָרד", „פריידיל בליק — אַ קליין קיילעכדיק יודעל מיט קליינע האַנטלעך, איז תמיד פראהליך און האָט שטענדיג קיין צייט ניט".

צונעמענישן: אינדיק, גלאָק, קנאַק, בליק — דאָס איז קינסטלערישע באָאָבאַכטונג און ניט קיין רעזאָניארישע אָנצוהערענישן, ווי אין מענדעלעס פיאַווקין אָדער פרערבין (די טאַקסע), אָדער דעם באַל-טאַקסעס רעדן מיטן אוילעם:

„איהר דאַרפט וויסען, ווער איהר זענט, איהר זענט קליינע מענשעלעך, איהר דאַרפט וויסען, ווער עלטער איז. איך זאָג אייך נאָך אַ מאָהל איהר זאָלט קיין חרטה ניט האָבען ... כ'האָב דאַכט, אַז איך האָב באַ אייך מעהר פאַרדיענט פון דעם קבצן, וואָס איז אָנגעקומען אַהער נאַקיט און באָרוויס מיט איין קאַפּעליוש".

אין דעם מאָנאָלאָג איז דער אָנזאָג אַף דעם שפּעטערדיקן בריט-דרייעדיקן נאַגיד („וויגרישנער בילעט", „מיטן עטאַפּ" א. א.).

אין די מענגעס שרייבערייען, מיט וועלכע „פ. ב." איז געווען פאַרפלייצט, האָט דער מאסקילישער באַל-לאָשען געשטריטן מיט דער סטיכיע פון ערעוו-ליטעראַטור. אַ ניגון פון ליטעראַטור איז דאָרט זעלטן געווען. ש. אַ. האָט גלייך געגעבן אַ ליטעראַרישן סין יענעם וואָרט-מאַטעריאַל. זיין באַוואוסטזיניקער ציל איז אָבער געווען איבערהויפּט ניט די ליטעראַטור, ווי מאסקילישע אידעאָלאָגיע. ער האָט נאָך ביקלאַל ניט געוואוסט אויב ס'עקסיסטירט אַן אונטערשייד צווישן זיי.

„וויבאָרעס" איז געווען אַנ'ערשטע אַטאַקע, וואָס ווערט אָרגאַניזירט און סיסטעמאַטיש פאָרגעזעצט אין די „איבערגעכאַפּטע בריעף אויף דער פּאָסט" — אַ קאָרעספּאָנדענץ צווישן „ר' לייבעלע פון יענער וועלט און ר' וועלוועלען אויף דער וועלט". *)

שוין דער עצעם פאָרם: „בריוו פון יענער וועלט" האָט געדינט אַף אויפדעקן די רי[illegible]סיקייט, וואָס איז דאָרט אַף דער עמעסער וועלט באַוואוסט.

נאָך דעם אַריינפיר וועגן די פאַלשקייטן פון דער וועלט, וועגן יאָרשים, וואָס האָבן געוואַרט אַפן טאַטענס טויט, וועגן קאָהעל, וואָס „האָט געמאַכט אַ „טאָרג" און געפאָדערט 2000 רובל „קבורה געלד" (פ. ב № 42), גייט די באַשרייבונג פון יענער וועלט, אין דע[illegible] לאָזט זיך אויס, אַז דער „ביתדין של מעלה" גיט אין אַלך אָפּ גערעכט די מאַסקילים קעגן די כסידים.

„איך בין פשוט פאַרהילצערט געוואָרען — שרייבט ר' לייבעלע פון יענער וועלט — אַז איך האָב דערהאַרט, אַז אין דעם „אָפּענעם בוך" ווערין ניט אַריינגעשריבען ניט קיין תעניתים, ניט קיין „שישי" מיט „מפטיר", ניט קיין יודישקייט. עס איז מיר גאָר קיין ב[illegible] ניט אַיינגעפאַלען, אַז שמעון פראַנצויז מיט דער אָבגעגאָלטער באָרד, וואָס זיין עלטסטע טאָכטער האָט חתונה געהאַט (גאָט זאָל מיך ניט שטראָפען פאַר די רייד!) פאַר אַ ראַבינער, — נא, זאָל אַזאַ טרעפניאַק האָבן דאָ א וואליער, אַז דאָס „בת קול" זאָל זיך פאַר אַרויסשטעללען פאַר איהם. איך האָב דאָ איבערגעזעהן פרומע יודען, שיינע, פיינע, לייטישע יודען, גאַנץ רייכע פרומע יודען, וואָס עס איז אַ פאַרגענוגען אויף זיי צו קוקען, — צום זאָלסט דו זיך פאַרגינען, וועלוועל, צו הארכען, ווי דאָס „בת-קול" רעכענט זיי אויס אַ צעטעל מיט פאָדלאָסטיען, ראַזבאָיען, גנבות און גזלות, אַז עס נעמט אַזש אָן אַ פחד צו הארען! מען שיקט זיי אב גלייך אין גיהנום! — עס העלפט ניט קיין גערויין, קיין בקשות, קיין זכות אבות... ווער? וואָס? און אַמאָל ברענגט מען גאָר אַ פאָרמענעם יודען, ד[illegible]

---

*) פ. ב. №№ 42,48,51, 1883, №№ 2,14,17,20,24,25,26,27, 7,10,11. 1884.

אַריסטאָקראַט מיט בריללען, דער חזיר ליעגט איהם, דאַכט זיך, אויף די ליפּען — צום סוף וואָלסט דו הערען, וועלוועל, ווי דאָס „בת קול“ קאָמאַנדעוועט אב:

— אין גן-עדן אַריין!..

און קעדיי דערוויַיזען ביזן סאָף, אַז די רעדאַקציע פון „פ-ב.“ און דער אויבערשטער האַלטען זיך אין אַלץ באַ איין און דערזעלבער דייע, — פאַרענדיקט ער מיט אַ מאַיסע וועגן „אַ סקובענט מיט אַ געגאָלטער מאָרדע“, וואס איז אומגעקומען בויענדיק אַ קאָלאָניע אין ערעצאיסראָעל. און „אַזאַ טריפניאַק איז אין גן-עדן אריין“ (48 № 1883).

קעגן קאָהעלשע פאַרזאָרגער, קעגן פרומאַקעס, וואָס גאַזלענען אָרימעלייט, פאַר בילדונג און געבילדעטע, קעגן „יודישקייט“ פאַר „פראַנצויזען און סקובענטען“, און אפילע פאַר זייער „חיבת-ציון“: אַ „בילו'עק“, אַ טרייפניאַק — אין גאַן-איירן.

ר' וועלוועלע'ס ענטפערן דינען, נאַטירלעך, דיזעלבע מאַסקילישע אידייען.

ער שרייבט:

„דיין ווייב האָט חתונה געהאַט פאַר אַ בחור; זי האָט איהם צוגעצאָהלט 20.000 רובל. און טראָגט היינט איהרע אייגענע האָר... דיין מענדעלע האָט יענע וואָך אָבגעגעבען „גזאַמיד“ (עקזאַמען) און איז אַריין אין 2 קלאַס מעגנאַזע (גימנאַזיע), ער געהט אום מיט מעשענע קנעפלעך, שטודירט אויף דאָקטאָר... דיין קלענערע טאָכטער שיינדעלע האָט זיך איינגעליאַפּיט (פערליעבט) אין אַ סטודענט פון דער 3 קלאַס מינגאַנזיע און איז מיט איהם אַנטלאָפען קיין אַמעריקע אַ חופה שטעללען. אויף היינטיקע קאָנטראַקטען זענין געווען בס"ה 18 אָנזעצן, דיין שותף „הענזיל דרייער“ זיצט היינט אין אַסטראָג פאַר פאַלשע קוויטים, און רפאל דער לאַנגער איז אַרובער די גרעניץ. איצט איז ביי אונז אין שטאָדטיל אַ גרוֹיס מחלוקת; עס זענין צו אונז געקומען מיט אַ מאָל 3 וואַזשנע געסט: ר' נחום'טשע פון דאחמיסטריווקע, ר' אַברהם'לע פון דזשישטשעוו און דער „קליינער“ פון טאלנע; מע טראָגט געלד פון אללע זייטען; ר' היינך סאדיגורער האָט געוואָללט איינגעבען א „דאָנאָס“ האָבען איהם די טאַלנער אונטערגעשמירט מיט א כה'-עך“ (42 № 1883).

אין ר' וועלוועלעס ענטפער, וואו נעבן די אַלטע מאַיסעס וועגן ראַביאים, ווערט שוין דערציילט וועגן גווירנטעס, וואָס „טראָגן די אייגענע האָר“ און געבן אָפּ קינדער אין „גינמנאַזיע“, אז דער אָנזאָג אַף יענע נייע פאַקטן אין אידישן לעבן, וואָס מאַכן פאַר ניט מעגלעך דאָס בלייבן אַף די אַלטע מאסקילישע פּאָזיציעס.

ס'הויבט זיך אָן אַ פּראָצעס פון אויסבעסערן דעם מאסקיליזם אין דער ליטעראַטור, וואָס ברענגט צו דעם באפרייען די ליטעראַטור פונם מאַסקיליזם.

וואָס באַדייטן די נייע דערשיינונגען? —

מיר וועלן זיך באַגרעניצן מיט דערמאָנען דריי גרונט-פאַקטן: אַ עקאָנאָמישן, א פּאָליטישן, און אַ קולטורעלן.

די ראַאשע אנטוויקלונג פון קאַפּיטאַליזם אין רוסלאַנד נאָך דער פויערים-באפרייאונג האָט געבראַכט דערצו, אַז דעם נאגידס אשיו'עס באַגרעניצט זיך שוין ניט מיט קיין צוויי ציגן און מיט אַ געיאַרשעסער האַלבער דירע. ער איז שוין אנ'אונטערנעמער. אַף די קאָנטראַקטן טרעפן זיך שוין 18 אנזעצן.

צווייטנס, ס'איז שוין 1883. די פּאָגראָמען פון 1881, די אַזוי-גערופענע „צייטווייליקע געזעצן פון 3-טן מאַי 1882“, די סיסטעמאַטישע שוואַרצמייעדיקע קאַמפּאַניעס אין דער אַנטיסעמיטישער פּרעסע, די ראַאשע אַנטוויקלונג פון אַנטיסעמיטיזם אין מאַיערו; האָט די אַלע פּאַקטן האבן געבראַכט צו דער צעשטערונג פון דער מאסקילישער פארגעטערונג פון ציוויליזאַציע, פון דער אילוזיע, אז בילדונג איז די טרופּע קעגן אלע צארעס.

און לעצטנס, די מאַסקילים האבן שוין געזיגט: מ'גייט שוין דייטש, מ'לאָזט שוין די קינדער „שטודירן אַף דאָקטאר". „אין פעריאַסלאַוו האבן זיך שוין אללע קלאַססען אויסגעבילדעט און אללע משכילים טראָגען בלויע בריללען און לייענערן: די ראָמאנען „דיומא' און „פויל-דק-קאָק" אין רוסישער איבערזעצונג". („זעקסטע בריעף". „פ. ב." № 14, 1884).

איצט האָט זיך ארויסגעוויזן, אז דער גוויר — דער דייטש איז ניט בעסער פון אַזוראם ווארגער (מענדעלע „קליין מענשעלע").

ס'הויבט זיך אָן אויסבילדן א קריטישער קוק אף אלע מאסקילישע ווערטן.

גייט טאקע אין אלע „איבערגעכאַפטע בריוו" דער שטרייט צווישן דער אלטער מאסקילישער אינערציע מיט דעם נייעם סקעפסיס בענויגייע צו דער פריערדיקער מאסקילישער אידעאלאגיע.

די אינערציע איז אין אייניקע ר' וועלוועלעס בריוו, וואו ס'איז ניטאָ קיין איין בילד, קיין ש. א. וואָרט, בלויז צעצויגענע מאסקילישע אויפגעבעבצן פון „גוטע אידן": „פאר דער קליינער צייט, וואס איך האב זיך אויסגעוואַלגערט ביי די „גוטע יודן", האב איך זיך אנגעהערט און אנגעזעהן אזעלכע שרעקלעכע מעשיות, וואס ביי דיין „בת-קול" וואלט אויך געווען א חידוש! פון די חסידים, די „זלידנים", וויל איך דיר גאר ניט שרייבען: דאס איז א סטאדא פון שאָף מיט לעמעלעך, וואס לאזען זיך שערין און מעלקן; עס איז גאר ניט כדאי פון זיי א סך צו רעדען, ח'לעבען. עס איז פארהאנדען א כאַרט חסידים, וואס גלויבען דעם רבין גלייך מיט דעם ווינד, נאהר מע פאהרט צו איהם דאך גאנץ אפט... נאהר ניט אויף דעם בין איך אויסען" (№ 51). און ווייטער גייט אוועק א 200 שורעס שמועסן מיט ראביאים, וואו דעם רעבן ווערט אריינגעלייגט אין מויל די אויסגעדראשענע מאסקילישע טאינעס:

„מען גיט מיר געלד — נעהם איך. פאר וואס קומט דאס מיר ניט איך זאלל זיין בעסער פון דעם גרויסען פראפעסאָר מעדעצין, וואס נעהמט געלד נאר פאר אַ קוק און העלפט גלייך מיט מידי „ניט מיר האבען דעם נאראד פאר חסידים געמאכט, דער נאראד האט אונז פאר „גוטע יודען" געמאכט! און ווען איך זאלל זיין איינער אויף דעם יריד, וואלט איך א ספק געטוהן אויף דער וויסטער פרנסה און וואללט אויפגעקלערט מיינע חסידים, וואס הייסט א „גוטער יוד" און וואָס הייסט אַ „גוטער מענש", און וואס פאר איין אונטערשיד עס איז צווישען זיי... נאר גאטט ב"ה האט אבער געבענשט רוסלאנד מיט א סך „גוטע יודען" און יעדער לאזט נאך זיך א-דור אויף יאהרען"... (№ 51).

דער לינעצקי-שאַצקי-נוסעך פון בריוו רייסט זיך איבער מיט א פאסט-סקריפטום,*) וואס גיט די אנטוישונג מיט די מאסקילישע ניצכוינעס, און דא גיט גלייך א בלענד ש. א. ווארט: „אונזער נייער גבור זאהאר גריגאראוויטש דרייזיך האט געשענקט 5000 רובל אויף אַ פוילישען קאסטיאל און אז מע איז געקומען צו איהם בעטען א נדבה אויף די ראגראמטע יודען אין קריוואראג האט ער געענטווערט דורך דעם לאקאי, אז ער ווייסט אליין אויך ווען מע דארף העלפען און ער וויל מיט קיין יודעלאך קיין האנדעל ניט האבען".

און גלייך נאך דער געשיכטע, אן קיינע פיירושים צו איר, גייט א צווייטע פון זעלבן אַרט:

*) מענאכעם-מענדל שרייבט אלע מאל: „עיקר-שאקאכטי". דער שפעטערדיקער ש.-א., דער קינסטלער פארשטייט, אז מענאכעם-מענדלן פאסן ניט די ווערטער: „פאסט-סקריפטום". און ר' וועלוול, וואס שרייבט צו [illegible] ליבעלען אף יענער וועלט" באנוצט זיך מיט די לאטייניש: P. S., אין אנדערע בריוו באנוצט ער זיך מיט [illegible] צווישן ווערטל: „guivira verra" אז מיר וועלן-לעבן, וועלן מיר זעען"—(№ 241). דער איגערלעכער [illegible] ליים ה'ט געבראכט צום אויסטײַטשן, צום רייגדלן זיך מיט „שפראכן".

„בס"ה זענען היינטיגען נאָך פסח אַנטלאָפען פון די עלטערען אין אונזער שטעדטעל „פינסטערניש“ 16 מיידלאַך מיט 15 יונגע לייט, וועלכע האָבען אין פּאַסטאָוו חתונה געהאַט און זעכצעהנטע מיידיל, וואס איז איבערגעבליבען אָהן א באַשערטען איז געקומען צוריק און זוכט איין איסקליוטשעטען (אויסגעשלאָסענעם) גימנאַזיסט, וועלכער זאָלל זיך וואללען מיט איהר פערליעבען און אויך אנטלויפען חתונה האָבען, ווי איהרע 15 חברתה'ס“. (№ 51).

די האַסקאָלע איז געווען די אידעאָלאָגיע פון דער וואקסנדער אידישער בורזשואַזיע. וואס איז איר ענג געוואָרן אין אידישן מיטלאַלטער. די אידישע בורזשואזיע האט אבער ווייער גיך באַוויזן איר פארצוף און פארווירקלעכט די צעשטערונג - פראָגראַם פון דער האַסקאָלע, האט זי זיך אויסגעלאַכט פון איר פּאָזיטיווער פראָגראַם, מיט דעם „ציוויליזאַציע - אידעאַל“.

פון דעם פראָגרעסיוון אידישן געדאַנק, פאר דער דעמאָקראַטישער אינטעליגענץ, צו וועלכער ש. א. האט געהערט, האט זיך געשטעלט א צווייענדיקע אויפגאַבע:

— פּאָרזעצן דעם אַלטן מאַסקילישן קאַמף קעגן ראַביאים און קאָהעלשע פארזאָרגער, דערקלערן מילכאָמע זאַכאַר גריגאָראָוויטש דרייזיך מיט זיין לאקאי און קאסטיאל - קולטור.

אין אַלע ווייטערדיקע „איבערגעכאַפּטע בריוו“ פלעכטן זיך איבער אָט די צוויי אויפגאַבן, און וואָס וויכטיקער ס'ווערט די נייע אויפגאַבע, אַלץ מער ווערט אָפּגעצויגן די אויפמערקזאַמקייט פון דער אַלטער. אין דער 5 - טער בריוו ווארנט שוין אַפילע „ר' לייבעלע פון די „גוטע יודען“, זיי וועללען אליין פאַללען... דו קאָנסט זיך בעסער צוקוקען צו אנדערע זייטען פון דעם יודישען לעבען אין די הויכע פענסטער, אונטער די נאַקעטע קאפ מיט די געגאָלטע באָרד“ (1884 № 7) ; זיין ווירגילי איבער יענער וועלט איז טאַקע „זעהר א געבילדעטער דייטש“, ער איז טאַקע מאַסקיליש - מעוואטל יענע וועלט, און ווארנט ר' וועלוועלען, אַז ער וועט אים ניט „שרייבען קיין היממעל זאכען אדער מעשיות פון מלאכים“. נאָר דער צענטר פון בריוו איז שוין ניט אין באוויזן, ווי אונטער דעם כסידישן ספּאָדעק ליגט דער באַל - אַווירע, נאָר, ווי אונטער דעם אַריסטאָקראַטישן קאַפּעליוש באַהאַלט זיך דער אמאָרעץ און פאַרדאָרבענער.

די 5 - טע בריוו איז אינגאַנצן פארנומען מיט דער ביאָגראַפיע פון א גאַסן - אינגל, וואס איז אריין אין לעבן מיט דעם רעבינס טוירע, „וועך עס האָט געלד, דער איז דער מיוחס“. און מיט דעם טאַטנ'ס צוואוע: „דער עיקר איז דאָס קערבל“. מיט דער הילף פון אט די צוויי כאָכמעס האט ער געמאַכט א פּאָר מיליאָן און איז געוואָרן פון מאָטל: „מאַרק וולאַדימיראָוויטש זעליגמאַנאָוו“.

די זעקסטע בריוו פאראלגעמיינערט די קאַריער פון מאַרק וולאַדימיראָוויטשעס. ש. א. ווערט דאָ מאגידיש — פאטעטיש:

„אונטער דער לאַנגער קאַפּאָטע ליעגט א כל - בוי'ניק, אונטער דער ווייסער מאַנישקע ליעגט א שטיין, ניט קיין הארץ, אין קאַרעטע ליעגט אויסגעלעגט אַנ'אַריסטאָקראַט און אַליין איז ער א כלב - שבכלבים, אין זאַלל טאַנצט א דאמע, וואָס זי וועט אייך פערקויפען דעם גאנץ פיינער יונגער - מאַן, ער רעדט אזוי הייס פאר דעם כלל - מענשען, און שפּעטער מיט א שעה, זאָגט ער אָב דעם געמיינעם מאַנן, וואָס בעט ביי איהם הילף: ער האט קיין צייט ניט, ער דאַרף פאָהרען צו דער צווייטער דאַמע מיט א וויזיט, און דאָרט אויך דאָס זעלבע איבער-רעדען פון דעם „קרבן“ און פון דער אידעע“...

פון דאנעט וועט ש. א. קומען צו „סענדער בלאַנק“. דערווייל איז עס אָבער דערציילערישע אויפקלערעריי, געזעלשאַפט מיט מוסער - האסקלס פון די לייט - ארטיקלן, אין

„פ. ב״, און אפילע פון די אמאליקע „קול-מבשר״-מאַאמאָרים. און חייל די „קול-מבשר״-איד[illegible] זיינען נאָך ניט ביזן סאָף אויסגעלעבט.— גייט נאך דער אַטאקע פון „אַריסטאָקראַט״ א[illegible] בלעטער א געשיכטע מיט א יעשיוע-באָכער, וואס האט איינגעזעען זיין פארבלענדזעניש [illegible] איז געוואָרן א מאַסקל. און צענדליקער שורעס ווערן אוועקגעגעבן כקירעס און מאיס[illegible] פון שאַצקיס „ערעוו פייסעך״ ארויסגענומען:

„פאר וואָס איז דער תנ״ך אזוי פאַרבאָטען ביי די פרומאַקעס? די גמראָ זאָגט [illegible] בפירוש אין פיעל ערטער, אז מע דארף יאָ לערנען תנ״ך; פארוואס איז ביי אונז[illegible] שוטים פאַרבאָטען צו לערנען אַנדערע לשונות מיט חכמות? אללע תנאים מיט אַללע [illegible] ראים פאר און נאָך דעם חורבן זענין געוועז געבילדעט אין פיעל שפראַכען און הא[illegible] געלערענט פילאָזאָפיע״ (12 №, 1884).

ס'איז נאָך ניט קיין אָפּזאָג און ניט קיין אנטוישונג אין די מאַסקילישע אידע[illegible] די ליטעראַטור בלייבט נאך אן אויפקלערערישע. ניט מער, דער פארנעם פון דער [illegible] קלערעריי איז פארברייטערט געוואָרן. איז טאַקע דערום אזוי ליב איצטביידע קאָרעספּאָנדע[illegible] די פיגור פון אַלטן „אַפּיקוירעס״. פון „אונזער חבר אַרנאָלד, דעם אפיקורוס (פארגלייך [illegible] דעם אַוטאָביאָגראַפישן „אַרנאָלד פון די „פּידוואַרקעס״ „פּונם יאַריד״ ב. II.— י. נ.), [illegible] ער פלעגט אונז וואללען איבערעדן... מיר זאָללען אַריינקוקען אין יענע ספרים'ליך, [illegible] זענין ניט געדרוקט אין סלאַוויטא״.

צום סאָף פון 6-טן בריוו מעלדעט ר' וועלוועלע וועגן נייע צוויי כאַווירים: הערש[illegible] לע און בערעלע, מיט וועלכע ער אָרגאַניזירט א מין עקספּידיציע איבער שטעט און שטע[illegible] לעך. ער מיט בערעלען לאָזן זיך אַוועק אין איין קאַנט,—הערשעלע אין אַ צווייטן. אין [illegible] לעצטע צוויי בריוו פון דער וועלט זיינען שוין „וועגן געזעהענעם און אָפּגעטוהענעם״ [illegible] אָט-דער דריילונג.

דאָס איז ווייטער די קריטיק סאי פון כאסיד, סאי פון אַריסטאָקראַט. נאָר דאָס [illegible] ניט באוויזן, ס'ווערן אפילע קיין פאַקטן קימאט ניט דערציילט. דאס זיינען דער איקר [illegible] שעס, וואס בערעלע האלט. די גאנצע 7-טע בריוו איז פארנומען מיט אזא דראָשע, [illegible] בערעלע האט געהאלטן אין שטאָט „דומאַנאָוו״ אין בייסמעדרעש.

די 8-טע בריוו איז הערשעלעס „טאָג ביכל פאר 2 כאדאָשים: אַפּריל און מאַ[illegible] נאָטיצן, דער איקר פון אוקראינע. ס'ראָוו, קליינע נאָטיצן, וואו אונטער קלוימערשדיק [illegible] דאָנימען ווערן באצייכנט שטעטלעך אין קיעווער קאַנט, מיט וועלכן ש. א. איז, אַלץ [illegible] טיקער טוישעוו, גוט באַקאַנט.

א שטייגער:

„אין פיראַטין זענין פאַרטרונקען געווארען פיעל הייזער מיט די מענשען, מיט [illegible] מען, אין דער ערב-פסח'דיגער בלאָטע; נאר די 20 קאָררעספּאָנדענטען האט ניט גע[illegible]

„אין באָריס-פּאָל, זייט מע האט אבגעזאגט די סטראכאוועקע, איז דאנקען [illegible] מיט שריפות שטיללער געוואָרען״.

„אין זאָלאָ-טאָנאָש נעמט זיך אונטער אַ מלמד „קנעלן״ מיט 500 קינדער מיט איין קאַ[illegible]

די 60 נאָטיצן זיינען פיילן קעגן מעלאַמעד, פירער פון טאַלמעד-טוירע און [illegible] כוילים, וועגן אַנטיסאַניטאַרי, קעגן פאַלשן אריסטאָקראַט און נייגעבאַקענע מאַזול[illegible] מער פון אַלץ קעגן דעם מאַסקל, דעם קאָרעספּאָנדענט, דעם גראַפאמאַן און דעם [illegible] שרייבער.

דאָ איז דער אָנהויב פון ש. א. דעם אייגנאַרטיקן קריטיקער. וועגן אים א [illegible] קאַפּיטל.

איצט וועלן מיר בלויז באצייכנען דעם סאך פון אט-דער קאָרעספאָנדענק. זי איז ...ענדיקט געוואָרן דורך ש. א-ן אונטער 4, פסעוודאָנימען: „תרח׳ס איין אייניקעל", ...מליאל בן פדהצור", „אַ ליטוואק"*) און „באראן פיפערנאטער".

די ערשטע צוויי פארעפענטלעכן אין דער אָפטיילונג: „קאָרעספאָנדענציעס פון דעם ...דישעס פאָלקס-בלאַט" צוויי היימישע קאָרעספאָנדענציעס, „תרח׳ס אייניקעל" פון אומאן, ..., 1884), גמליאל בן פדהצור" פון לובני (№ 31, 1884)—דאָס זיינען צוויי גרעסערע ...סטן פון דעם אָוס, וואס הערשעלע האט געשריבן אין זיין טאָג-בוך. זיי זיינען אויס-...שילדט, גענויער, גרעסער, און אונטער באזונדערע פסעוודאָנימען, ווייל ש. א. איז דאָ ...ווען פאַרבונדען מיט אָט-די שטעט, און מעגלעך, אז באסמענען זיי פאָשעט: ש. א.—האט ... ניט געוואָלט, ווייל מ׳האט שוין דאן אין יענע שטעט געוואוסט, ווער באהאלט זיך ...ונטער אָט-דעם פסעוודאָנים.

דער ליטוואק רופט אין א בריוו פון וואַרשע (№ 32) ר׳ וועלוועלען, ער זאָל קומען ...ן זען, וואס פאר א מאיסים, די ראבאנים טוען דארט אָפ; דער איקער, ווי זיי פארפאלגן ... אידישן בוך.

אין № 36 איז פאראן ש.-א-ס „איין ענטפער דעם ווארשאווער ליטוואק", וואו ער ...אנט צו שיקן אהין ר׳ וועלוועלען. אין № 46 ווערט אין ליטוואַקס א בריוו געמאלדן, אַז ... וועלוועלע איז אהין געקומען. אבער קיין בריוו פון ר׳ וועלוועלען אדער פון ליטוואַק פון ...ארשע, וואס האט דארט ר׳ וועלוועלע געזען—איז ניטאָ.

פאר וואס האט ש. א. דידאזיקע בריוו ניט געשריבן, ווערט אונז קלאר פון באראן ...פערנאטער׳ס „בריעף צו מיין פריינד שלום-עליכם" (№№ 50, 51, 1884).

אט-די בריוו זיינען א רוף פון לינעצקי-אויפקלערעריי צו ליטעראטור.

— „אַללע שרייבען פון דער עליה, פון גבאים, פון א רבי׳לע, וואס איז דורכגעפאהרען; ...-די קליינע שרייבערלעך האבען שוין איבערגעקעהרט די עליה מיט דעם גבאי אויך אללע ...ען, עס ווערד זאגאר ניט נמאס שרייבענדיק, חאטש לייענדיג קריכט עס ארויס פשוט ...ן דעם גארגעל".

„איז מעגליך—ענדיקט ער—אז יעדער קארעספאנדענט אין זיין שטאדטיל קען ניט גע-...ען עפעס וויכטיקערס צו שרייבען פון זייער לעבען? לעבט מען דארט אזוי פוסט, אז עס ...ייבט מעהר ניט צו שרייבען נאר ווייטער פון דעם גבאי מיט דער עליה?"

ער רופט צו אנדערע טעמען, און צווישן זיי איז פאר אים איינע פון די וויכטיקסטע: ...ר שטרייט מיט גראפאמאניע, מיט שאמעריזם.

IV

די אַליע מיטן רעבן זיינען שוין איבערגעקערט אף אלע זייטן. גענוג שאצקיסטיש אפ-...לאכט דאס אלטע. דאס מאסקילישע שטראפן מוז אפטרעטן דאס ארט דעם קינסטלער׳שן ...צויין.

די סכעמאטיזירטע פיגור פון כאסיד, וואס האט אף יענער וועלט דערזען דעם עמעס ...נם אויפגעקלערטן, טרעט אָפ דאס ארט דער נאטירלעכער, שטייגערדיקער פיגור פון „שלעז ...ם בריוול-שרייבער" („איין איבערשרייבונג צווישען צוויי אלטע חקרנים: שלום-עליכם-ן ...ן שלעז דעם בריוולשרייבער" (פ. ב.—1884 №№ 40, 41, 43, 44). אט-די בריוו זיינען

*) בער באראבאוו אין זיין דערמאנטער ביבליאגראפי׳ע שטעלט אין קלאמערן א פרעגע-צייכן בײַם פסעוודא. ...ם „ליטוואק". איך מיין, אז ניט אלץ, וואס איז אין „פ. ב." געצייכנט „א ליטוואק" געהער ש-א-ן. אגב ר׳ ...ליין פון ליטוואק, וואו ס׳רעדט זיך וועגן ר׳ וועלוועלען געהערן ש. א.

אויך אידעאלאגישע, זיי דינען ש.-א׳ס כיבעס-ציאָן-אידעע. דאך איז שוין דארט פאר א זעלבע עלעמענטן, וואס לאזן שוין די פיגור פון „שלעז דעם בריוועלשרייבער״ ארייננעמען אין ש.-א. הומאריסטישער פארטרעטן-גאַלערעע.

יארן לאנג זיך ניט געזעען מיט זיין אמאליקן כאווער ש. א.—דערציילט אים איצט שלעז, וואס ס׳איז מיט אים געוואָרן פאר דער צייט, און וואס פאר א בארימטער „בריוועלשרייבער״ ער איז אויסגעוואקסן, אז „וואו עס ווערד געפאדערט א הארבער, א שארפער, א שטעכיקער בריעף קומט מען״ אן צו אים. ס׳גיט זיך א שאט א צעטל בריוו פאר ראבאנים און שאכטים, פאר אגינעס און גרושעס, פאר ניסראפים און יוירדים, צו שווער און שוויגער ביז צום „איסבארשטשיק״, „קיין טבריה נאך ארץ-ישראל-ערד און קיין צפת נאך קאפיטל אתרויגים״. און נאך אט-דעם צעטל קומען צוויי כאסן-קאַלע בריוו, וואו ש. א. באווייזט זיין וואונדער-פעאיקן פאלקלאר, וואס דערהויבט זיך ביז הויכער קונסט.

„אט איז געווען דאס בריוועל״:

— דאס ווייסען אללע אזוי ווי די זון איז שאן האסטו מיין טייערע כלה נאך מעהר ...

— און חאטש יעצט ביזטו ניט געגליכען צום שטן, וואס דו ביזט אין איהם געראטען, איך קאן דיר גלייכען צו א דארען, וואס אז מען ריהרט זיך אין איהם אן ווערט מען צארען; — נאר דו וועסט אבער זיין ווי א רויז, אז דער טאַטע וועט דיך געבען ... אונז אין הויז און דיין געשמאק און דיין גערויך, וועט זיין געגליכען צו דער בעסטער ... און איך האף צו דעם בורא ברוך הוא, אז דו וועסט זיין אי״הש הי. וועל איך דיך זען מיט מיינע אויגען, און דו וועסט ניט זיין פאר מיר פארפלויגען, דענצמאל וועל איך ... לערנען א קל-וחומר, דיין חכמה דיין שיינקייט וגומר. אמאי נאך איידער איך האב דיך געזעהען האט עס מיך צו דיר געצויגען — היינט א פשוטה, אז דו וועסט שטעהן ווי ... דו ביזט פאר מיינע אויגען און אז איך וועל פיהקען מיט דיר א הוצאה, וועל איך האבן פון דיר הנאה. דיינער דער עיקר, וואס ליעבט דיך ווי צוקער, מאיר דער דיקער״.

דער ענטפער, וואס ער שרייבט פאר דער קאַלע איז ווערט דעם כאָסענס בריוו:

„מיין טייערער התן מאיר, צו וואס זאהל איך דיר גלייכען? איך האב דיך ליעב ... מיט אללע דיינע זאַכען. דו ביזט געגלעכען צו א מויער וואס פון קוימען גייט א רויך ... ביזט גאָרניט שווער און גיט ביטער אויך, און אויף די איבעריגע מעלות איז גאר ... קיין שאלות! דער בורא שמים, וואס האט באשאפען פייער מיט מים, מעג אונז ... בענשען, מעהר ווי אללע מענשען, אז עס זאָל שוין קומען יענע צייט, וואס איך וועל ... זיין ביי דער זייט, וועללען זיך אודאי פרעהען גאנץ און לייט, ווארום ליעבע איז ניט ... שמאַטע. ווי עס ווינשט דיר דיין כלה זלאַטע״.

נאָר „שלעז דער בריוועלשרייבער״ איז אין דעם פראט ניט קיין מאסקילישער ... קלערער, וואס לאַכט אָפּ פון אפגעשטאנענעם קליינשטעטלדיקייט, ער איז אליין א פאלקס-פרימיטיוו, ער באַרימט זיך: „קורסיסטקעס מיט סטודענטען האבען אבגעשריבען אט-די ... בריוו, „ווארום א מכה וועללען זיי האבען אַזאַ הויך געפיהל צו דער ליעבע, ווי איך״. ... פארענדיקט מאיסע קינסטלערישער מענאכעם-מענדל:

„איך האב זיך שוין ב״ה אזוי ווייט פארדיענט, אז מען ווייסט נאר, אז דער בריוו ... פון מיר — עפענט מען איהם גאר ניט און מע שיקט איהם מיר אב צוריק״...

שלעז, ווי מיר וועלן ווייטער זען, דריקט אויס ש-א. מיינונגען, ער רעדט ... ש.-א׳ס נאָמען. נאָר דורך די געבראַכטע פיירושים שטעלט זיך ש.-א. אף א הומאָ-ר-סטאַנק צו אים.

די אינטואיציע פון קינסטלער האט געשטויסן ש. א. ער זאל געבן אין שלעזן ... הומאָריסטישן שטייגער-געשטאַלט פון מענאכעם-מענדלידישער שעפערישקייט, דען שלעז ...

אויסדרוק פון פאלקישער קונסט-אימפעט אין אַ צייט, ווען ס'איז נאָך קיין קונסט-קול-... ניט געווען, נאָר אידעאָלאָגיע האט געצוואונגען ש. א. פארוואנדלען די פיגור אין א ...בעס-ציאָן-אויפקלערער, דען אין דעם איז באַשטאַנען דער שרייבערישער מיין פון דער ...בערשרייבונג פון די אַלטע צוויי חברים".

„די איבערגעכאפטע בריעף" זיינען געווען דער אידעאָלאָגישער כוואַ, דער קאמף ...ן כאָסיד און פאַלשן אַריסטאָקראַט, אַזוי איז די איבערשרייבונג געווען דער אידעאָלאָ-...ער כוואַ דעם נייעם עטאַפ פון מאַסקילישן-באוואוסטזיין, דעם אומקערן זיך פון דער ...סקילישער אסימיליאציאנס אילוזיע צו דעם באנייטן כיבעס-ציאָן-נאַציאָנאַליזם.

ש. אלייכעם מיט זיין פרוי.

שלעז'ס בארומעריי מיט זיין „בריוועל-שרייבעריי" איז בלויז אן אריינפיר צו זיין ...גאַבלעס, אז זייענדיק אזא „מומחה אויף בריעף שרייבען" פילט ער זיך דאך איצט אנ-...טיק, ווייל ער דאַרף ענטפערן ש. אַ-ן אַף זיין פראגע וועגן „אונזער אלטען טייהער-...קן אומגליקליכסטען חבר ישראל'קען".

און דא הויבט זיך אן אַף פולע הונדערטער שורעס די אַלטע קליאַטשע — אַלעגאָריע ...סראָליקן, וואָס איז „אראָפגעפאלען פון זיין הויכער מדרגה, איז פאריאגט געוואָרען ...דער פרעמד, וואו מען האָט פאר איהם אָפגעטיילט אַ בעזונדערע גאַס, געגעבען בעזונ-...ע געזעצע, און אַללע קוקען אויף איהם, ווי אויף אַ שטיפקינד". אין דעם נוסעך ווערט ... דערציילט די גאַנצע געשיכטע פון סראָליקלען ביז די פאָגראמען פון 1881, ווען „קאַ-...בלע" האט געמאַכט איין איבעריגען כוס און צעראַבעוועט" אים.

קאפוסטעלע'ס שיקערער אוולע ווערט קעגנגעשטעלט סראָליקס שטאלצער טרויער, ... ער גיסט אויס אף זיין פידעלע; מיר וועלן דא ברענגן אַ גרעסערע ציטאַטע, ווייל ... וואָס זי האָט אונז צו באַווייזן, ווי אזוי ש. א.-ען האָט אויך ניט אויסגעמיטן דעם

„עוויגען יודע"-שאַבלאָן *), וועלן מיר פון איר אויך זען, ווי ש. אַ. האָט איבערגעקרענקט די מעליצע-כאַלאַס:

„האַלבע נאַכט. מאדנע שטילל איז יעצט אין דעם הויז, וואו מיר געפינען זיך ביידע-איך מיט ישראָל'קען, און יעדערער יפון אונז איז פארטיעפט, פאַרזונקען אין זיינע געדאַנקען. דענקען, קלערען, טראכטען — דאָס איז אַ גאטטעס גאַבע, אַ מתנה פון זיין ליעבען נאָמען פאר די אומגליקליכע, פאר די גדריקטע, פאַר די געטריבענע. . . דארט אין זיין אייגען שטיקל געפיהל, אין זיין ביסעל געדאנקען — דארט געפינט ער זיין טרייסט, זיין האפנונג. . . דאס איז זיין פאַראַדיז (גן עדן), זיין לוין אויף דער וועלט. דאס היילט איהם, דאס מאַכט איהם מונטער". און „ישראליק גיסט אויס זיין האַרץ" אַף זיין „אייביקן פידעלע":

„ישראליק דאס יודעלע, זינגט זיך אַ ליעדעלע
„און שפּיעלט זיך אַ ליעדעלע, אַ וויינענדיג ליעדעלע
„פערוואָגעלט דערשלאָגען איינער אליין
„דרעה איך זיך שוין לאַנג אַרום
„פארוואָרפען עלענד גאָר ווי אַ שטיין
„שלעפּ איך מיך אומעדום".

און דאָך:

„בלייבט ער פארט תקיף, אַ גרויסער מיוחס!
און דעמאלט ווען ער וויינט אזוי ערנסט און גאנץ
און גיעסט זיך זיינע ביטערע און חאַרעמע טרעהרען
ליעגט דארט זיין קראפט, זיין יוחס זיין גלאנץ
און וויל זיך מיט איהם גאר ווייניג אן קעהרען".

אַזו באַשריבן דעם גורל און די שטאָלץ סראָליק'ס, פרעגט ער זיין כאַווער— ש. אַ.: „וואָס איז דער תכלית פון אונזער ישראל'קען? אזוי זאָל ער טאַקע שטארבען, פאר-פאללען ווערען?" (№ 41, 1884).

און אין דער פראגע איז דער טאַכלעס-האמכואוון פון דער בריוו.

ש. א. ענטפערט אים מיט אַ היסנאַצלעס, וואָס אנשטאט לאַכן, ווי אים וואָלט זיך געגלוסט, איז ער געצוואונגען „נאָר וויינען, אימער קלאגען"; באשטעטיקט זיין היסנאַצלעס מיט אַ לידל, וואָס ליגט צווישן באדכן און גראפאמאנישן קליינשטעטלדיקן קאָרעספאנדענט פון „פאָלקס-בלאט":

„טרעהרן גיעסען
טייכען פליעסען —
טייכען טרעהרען,
הייסע טרעהרען"...

אַף זיין פראגע ענטפערט ער אים מיט אַ כאַראַקטעריסטיק פון „ישראָליק'ס אַ זוהן", וואָס „קענין אין איינעם ניט הויזען".

*) מ'מוז אונטערשיידן צווישן קאָסמאָפּאָליטישן אויסדרוק פון דווירעקטיקן רעליגיעזן גלויבן פון מאַסן-מענטש („טעוויע דער מילכיקער") און באַלעבאַטישע דראשעס וועגן אויסדערוויילטקייט, וואָס ש. א. אַליין האָט זיי שפּעטער אזוי גלענציג פארניכטעט אין די געשטאלטן פון פיני'ן (מאָבל פינים), פון [illegible] אהיים"). נאָר דאָס איז געווען שפּעטער. אין 1884 געפינט זיך נאָך ש. א. אַליין אין רעשוט פון דעם „עוויגן-יודע"-שאַבלאָן.

„דער עלטערער — יענקל — האָט זיך אריינגעלאָזט אין „חסידות".

„דער אַנדערער — פייוויל, איז אַ סוחר, אַ גביר, אַ דעספאָט, דאָס „קערביל" איז זיין זאַסט".

„דער דריטער — יעפים (אַמאָל האָט ער געהייסען חיים), האָט געכאַפּט איין איבעריגען ביסען פון דער „ציוויליזאַציע" און האט אָנגעהויבען צו שרייען: ברידער לאָמיר זיך צונויף גיסען (אַססימילירען)".

„דער פערטער — משה'לע — האָט גע'ידשה'נט פון זיין פאָטער ישראַל'יקען אַ שאַרף קעפּעלע מיט איין אָפען מוח'ל און דערצו נאָך אן אמת יודיש האַרץ... ער איז אפשר נאָך מעהר געבילדעט פון זיין ברודער יעפים, נאָר זיין קוק איז אַנ'אַנדערער. משה'לע זאָגט אַז דאָס איינציגע באהעלטעניס פאַר די קלעפּ איז נאָר אונזער שטיקעל „באַטקאָוושטשינע" — דאָס הייליגע לאַנד. משה'לע זאגט, אַז דאָס איז גאָר ניט אַזוי שווער צו ערגרייכען, ווען זיי אַללע: אי יענקעלע דער בטלן, אי פייוועלע דער נגיד, אי יעפים דער משכיל זאָללען זיך מיט איהם פעראייניגען"...

ווען ש. אַ. דער קינסטלער ווערט גויווער זיין דעם כיבעס-ציאָנישן אידעאלאג, דאַן וועט ער דעם מאַטעריאַל פון דער "איבערשרייבונג" פארוואַנדלען אין דער רעדע פון „נויעך דעם פרעזידענט" פון די קאַסרילעווקער ציאָניסטן („פאַרבּיינקט זיך א היים"). איצט ליגט נאָך אין אים אַליין אַ שטיק „נויעך דער פרעזידענט", ער באַנוצט נאָך מיט ערנסט דעם פארגלייך פון סראָליקען מיט נאַפּאָליאָנען בא די פיראמידן, אַ פארגלייך, דורך וועלכן ער האט שפעטער אַזוי דערגאנצט דעם זשארזש פון נויעכס מעליצעדיקייט.

דורך דער פיגור פון שלעזן, דורך די שטייגער-עלעמענטען, וואָס דינען דער עצעם-אַלעגאָריע פון סראָליקען רייסט זיך שוין צום לעבן ש. א. דער הומאָריסט, דער פרייער פון רעוואָלוציאָנערישע אידעען, אינטואיטיווער קינסטלער. אָבער גויווער איז נאָך דער מאַסקל — דער ראַציאָנאַליסט, וואס איז דורך איבערשאַצן די מאַסקילישע ווערטן געקומען צו כיבעס-ציאָן.

V

„די איבערשרייבונג" איז געענדיקט אין פ. ב. 45 № 1884. אין די לעצטע צווי נומערן פ. ב.", אין 51-50 №№ 1884, זיינען אָפּגעדרוקט די דערמאנטע בריוו פון „באראן פיפער-נאָטער", וואו ס'ווערט בוילעט פארמולירט דער לאזונג: — פון מאסקילישער סאַטירע צו ליטעראטור.

דער ערשטער עטאַפּ, דער עטאַפּ, ווען ש. א. — דער אנפאנגער, האט נאכגעפאלגט די אויפקלערערישער טראדיציע פון דער אידישער ליטעראַטור, איז פארענדיקט.

דאס 1885 י. ווערט דער ווענד-פונקט אין ש. א.'ס שאַפן. דאָס יאָר, גייט ש. אַ. אַרויס אַף זיין אייגענעם וועג. ער אנטפּלעקט זיך אלס סאציאַלער הומאָריסט און אלס קינסטלער פון פאלקישער אומיטלבארקייט און נאַאיווקייט. ער שרייבט אן די ערשטע זאַכן, וואָס גייען אַף טאָמיד אריין אין זיין ליטערארישער ירושע: — „דאס מעסערעל", „ל״ג-בעומר", זיין ערשטע קאָמעדיע: אַ חתן — אַ דאקטאָר" *) געדרוקט געוואָרן אט-די זאכן ערשט אין 1887. „דאס מעסערעל" — אַלס פרעמיע צו „פ. ב."; „ל״ג-בעומר" אין באלייגע 72 № צו „פ. ב."; „אַ חתן — אַ דאקטאָר": אין באלייגע 76 №.

*) „ל״ג-בעומר" איז שפעטער איבערגעדרוקט געוואָרן אונטער דעם נאָמען „א פארשטערטער ל״ג-בעומר", „א חתן — א דאָקטאָר" אונטער דעם נאָמען: „אַ ד.קטאר".

דא האט זיך שוין געפונען ש. אַ. דער הומאריסט. דא זיינען געגעבן געוואָרן ש. אַ. טעמאטישע צוויי גרונט-ליניעס: דאס קינד און דער גוויר. פארנומען מיט אט-די ווערק האָט זיך ש. אַ. אַ גאנץ 1885 י., גאר ניט געדרוקט אין „פ. ב."; ערשט אין דעקאַבר דרוקט ער דארט אפּ זיין: „קאָנטאָר-געשעפטען" אַ דראמע אין 2 מליצה-בריעף, 18 האנדעלס-בריעפלעך און 20 דעפּעשען" (50, 49, 48, 47 №№, 1885).

אין א באַמערקונג אונטער דעם טעקסט דערקלערט ש. אַ.:

„די דאזיקע בריעף מיט די דעפּעשן האָבען זיך פארוואַלגערט צווישען מיינע איבער-געכאַפּטע בריעף אויף דער פאסט, וועלכע זענין געגאנגען אין פאלקס-בלאטט אין 1883-1884 יאָהר. און אַזוי ווי איהר קוקט זיי אן אַזוי זענין זיי. אויסער די ערשטע צוויי מליצה-בריעף, וועלכע איך האב נאר איבערגעזעצט פון העבראאיש אויף זשאַרגאן, און ווייטער האב איך ניט מוסיף געווען מיינס אפילו אַ האלב וואָרט, אפילו קיין לאנגע „הק-דמה" מיט אַ ליעדעל צום סוף, ווי דער שטייגער איז בא אונזערע מחברים. האב איך אויך ניט געוואלט צוזעצען, מחמת איך בין ניט קיין מחבר נאָר אַ צונויפשטעללער, דאס הייסט, כמעט איין הערויסגעבער להבדיל".

טאַקע פון פעקל „איבערגעכאפּטע בריעף" *), נאָר די סאציאל-געזעלשאפטלעכע אנצי-לונג איז אַ גאנץ נייע און דער איקער א פרינציפיעל-נייע איז זייער ליטעראַרישער מעטאד.

דער אביעקט איז דא — די שוים פון גווירישער אנזאמלעריי. דער מעטאָד איז דא דער קינסטלערישׂ-אָביעקטיווער, פריי פון שרייבערישע בקירעס און מוסער-האסקלס, אין דעם איז דער זין פון דער שרייבערישער באַהויפּטונג. „אַזוי ווי איהר קיקט זיי אָן, אַזוי זענין זיי, נישט מוסיף געווען אפילו א האלב וואָרט".

אין דעם שטרעבן צו אויטארישער אָביעקטיווקייט, אין דעם גארן פאַרטרייבן די שרייבערישע ארויסזאָגעכצן איז דערעך-אַגעוו געליגן איינע פון די סיבעס, פארוואָס ש. אַ. האָט געמאַכט פון זיין הויפּט-זשאַנר דעם מאָנאָלאָג און די בריוו, וואָס לאָזן קיין ארט ניט פאַר דעם שרייבערס אַריינמישן זיך—פון וואָס ש. אַ. האָט זיך אין זיין ראָמאַן קיינמאל ניט געקאָנט געגבלעך באַפרייען.

גופע די טעמע — דער גוויר, וואָס ש. אַ., אַלס עמעסער אמכא, האט טאמיד אים געהאלטן פון זיך אף א געוויסער דיסטאַנץ, האט אים מאקסימאל פארלייכטערט די אויפגאבע פון בלייבן אָביעקטיוו.

די ערשטע ש. אַ.'ס קינסטלערישע באַגעגעניש מיטן גוויר איז אבער געווען אַ גאַנץ קאָמפּליצירטע.

דער אידישער בורזשואַ האָט אף א געוויסן עטאַפּ פון זיין אנטוויקלונג דריי פּענימער געהאט: ער איז כוץ גוויר, אויך מענאכעם-מענדל און מאַסקל געווען.

מאַסקל, ווייל דער עצעם מאַסקיליזם איז געווען, ווי געזאָגט, אַ אידעאלאָגישע באַ-שטעלונג פון דער אידישער בורזשואַזיע.

און מענאכעם-מענדל, ווייל אויסער דעם, וואָס אין מאַסקיליזם מיט זיין גלויבן אין ציוויליזאַציע, האט געשטעקט, אין אַ גרויסער מאס, פסיכאָלאָגישער קולטור-מענאכם-מענדע-ליזם, איז דער מיטעלער אידישער קאַפּיטאַל, באַזונדערס, אין אוקראַינע, אין ש. אַ.'ס היים, געווען מער א ספּעקוליאַטיווער האַנדלס-קאַפּיטאַל, ווי אן אינדוסטריעלער.

---

*) מיט דעם נאמען „איבערגעכאפּטע בריעף" האט זיך ש. א. שפּעטער פיל מאל באנוצט פאַר גאנץ אנדערע מאָטיוון. ווי די קאָרעספּאָנדענץ פון ר' לייבעלען אין ר' וועלוועלען. דערקן אגעוו, די ערשטע בריוו פון מענאכעם-מענדלען איז געגאנגען, ווי „א פארוואלגערט בריוול פון די „איבערגעכאפּטע בריעף" (פ. ב. 15 № 1887).

אבער וואו דער מאַסקיליזם איז ניט געווען קיין פּרוכט פון דער בורזשואַזיע, האָט די באַהעפטונג פון סויכער און מאסקל, באַזונדערס, דעם מאַסקל — דעם זיגער, און איין פער-זאן, באַדייט די דעגראַדאַציע פון מאַסקל.

ש. אַ. איז געקומען אין דער צייט, ווען אָט-די דעגראַדאַציע איז שוין געווען בוי-לעס, און ער האט איינע פון זיינע קינסטלערישע זאַכן אָפּגעגעבן אָט-דער איינהייטלעכער דערזלונג; מאַסקל, גוויר, מענאַכעם-מענדל.

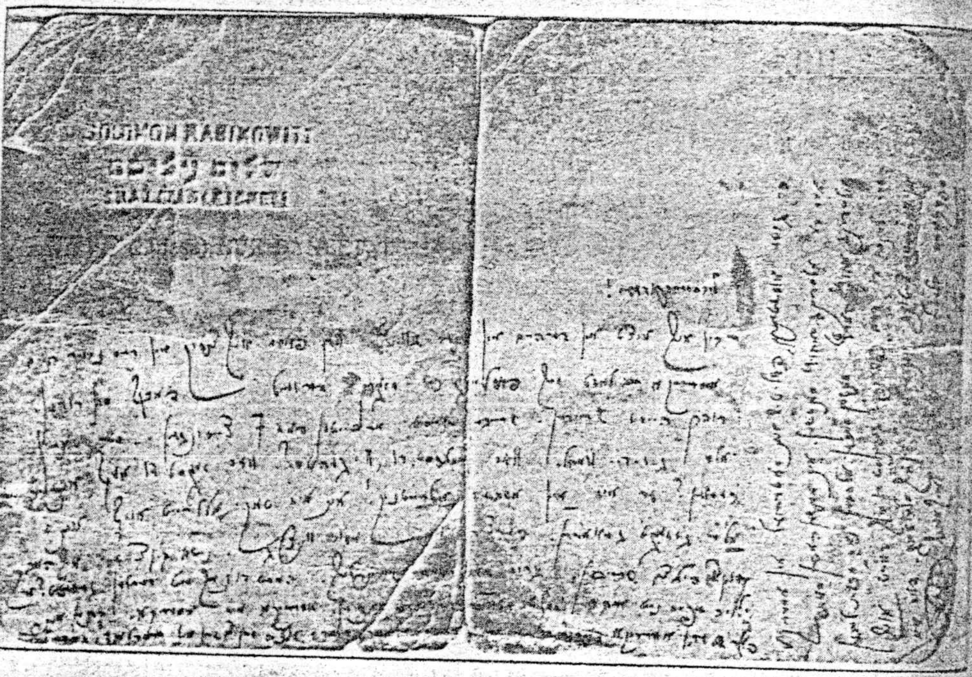

שימען (זימאן) ברען האָט זיך דערלעבט: די מאַמע איז געשטאָרבן, ער האט באקו-מען אַ גרויסע ירושע. צוזאַמען מיט זיין אַלטן כאַווער, דעם געוועזענעם מאַסקל, רואיוען, (רומעליוס), שנעל מאַכט ער אַ „קאָנטאָר-געשעפט". פירן עס מענאכעם-מענדעליש, ניט דער-מאָרן, און פאטערן גיך די געלט.

דידאזיקע שפּעטער אויסגעדראשן-געוואָרענע געשיכטע איז געגעבן מיט אַזא ש. אַ.-גלאַנק, און גייט מיט אַזאַ טעמפּ, יעדער דעפּעש און בריוו איז אַזוי אימפּעט-פול, אַז ש. א. האָט, מיט רעכט, זי א נאמען געגעבן: דראַמע.

שימען ברען איז מיט אַ בריוו מודיע זיין כאַווער, אַז זיין מאַמע איז געשטארבן. שטרייטן אין בריוו צווישן זיך צוויי: שימען (זימען) דער מאַסקל, וואָס שרייבט מליצע, און ברענען—דער מענאַכעם-מענדל, וואָס רייסט זיך מיט דער ירושע, ברענען אַ וועלט.

דער מאסקל קלאָגט:

„ווי א רעגען טוהען טריפן מיינע טרעהרען און ווי קוואל זענין געוואָרען מיינע אויגען, גאט האט געראטען מיינע פיילענבויגען און זיינע שאַרפע פיילען האבען געשפאל-טען מיינע נירען אין גאנצען, זיין גרימצאָרען האָט ער אויסגעגאסען אויף מיין קאָפּ... ער האָט מיך געלאָזט ווי אן אקרענט אין מיטען ים, די אינדען וואהפען מיך ארום, ווי אַ מיאַ-

טשיקעל און איך בין געגליכען צום פארבלאָנדזעטען אין דער מדבר, צווישען חיות רעות, שלאַנגען און עגדישען"...

און דער מענאכעם-מענדל רייסט אים איבער:

„איך וואָלט זייער געוואָלט וויסען, וואָס וועט היינט עפּעס זאָגען ר' שמחה ר' לייבעלעס, אַז ער וועט מיך דערזעהן אין ק. אויף קאָנטראקטען מיט דעם גוטען ראָק, מיט די גוטע ברענענדיקע פּערדלעך... ער וועט א פרעג טהון: שאַ, ווער איז דאס עפּעס? — אונזער ר' שימעלע פון קוקעליעווקע... ער האט געקויפט מאה אלף פוד צוקער ביי בראָדסקין, און וויל קויפען עפּעס א האַלבען מיליאָן פּודעלעך ווייץ מיט אַ האַלבען מיליאָנכען קאָרן.

און די מאדאַם פידעלהאָלץ? זי האָט זיך גארניט געוואָלט אפילו באַגעגענען מיט מיין פרוי, אבער היינט?"

דאָס וואָרט „היינט" האָט זיך א קלאַפּ געטאָן אין דעם מעליצע-קוואַל, און דער מאַסקל איז ווייטער ארויס:

„היינט, אַז איך בין געבליבען, ווי אַ ליידיקער איילבערט-בוים אין דער וויסטעניש, ווען ער וואַרפט אַראָפּ פון זיך זיינע בלעטער, אָדער ווי אַ אינה, וואָס טהוט שרייען אויף די אויסגאנגען פון די וואַסערען צווישען די געמארקען".

פון זעלבען נוסעך איז רוואווען שנעלל'ס ענטפער. ער זאָגט אויך אויס דעם סאָד, אַז מאַסקילישער באַוואוסטזיין איז געווען דאס גארן פון גווירישׂ-מענאַכעם-מענדלישן זיין.

דער מאסקל ווייזט ארויס זיין לאָשן, — „שלעז דעם בריוועלשטעלערס" בעריעשאַפטן:

„ווען מיין האַרץ זאָל זיין א שטיין, מיין לייב אייזען, מיין שטערען קופּער, וואָלט איך אויך באדארפט צוגאָסען ווערען לייענדיג דיין גרויסארטוגען מליצה-בריעף. דיין מויל טהוט טריפען חכמה און דיינע לעפצען-וויסענשאַפט, דיין צונג איז דיין גאלד, זיעבען מאהל געלייטערט און דיינע געדאנקען זענין שטאַרק ביז די הויכקייט פון דעם הימעל, ווער איז גלייך צו דיר, ווער איז געגליכען צו דיר און ווער קאָן זיך גלייכען צו דיר מיין טייערער-ליבער-גוטער-בעסטער-זיסער-הויכער-געבענשטער-רייכער פריינד".

נאָך רומעליוס — דער באַל-לאַשן איז דא בלויז א האקדאמע צו שנעלל-ן דעם מענאכם-מענדל, דער מעוּאַכעם-מענדל איז דא מיט טויזנטער פּלענער וועגן קאָנטראַקטן, בענק, געשעפטן, וויל „מיט דעם געלד ברודער, ביזט דו ר' שמעון ברעז". אוי, דו מאמע, „דו נשמה פון דיין אָטעם", וואס „איהר נאהמען איז איבערגעבליבען, ווי א בענטשונג צווישען דער עדה פון יודען."

און פריער גייט א ביסל מעליצע-טרייסט:

„וואס גייט אוועק אין דעם אָפּגרונד פון פארגעסעניש וועט זיך שוין אייביג און אייביג ניט אומקערען, פונקט ווי א שערבעל, וואס ווערט צובראָכען, ווי אַ שאָטען, וואס געהט אַריבער, און ווי א חלום, וואס פליהט אַוועק".

נאָך לאָשען איז דאָך בלויז צוליב לאָשען. קומט ערדעשערע אַרגומענטאַציע:

„דעם אמת מעג מען דאך זאָגען אויף איין אייגענעם טאַטען. דיין מוטער איז דאך געווען א מרשעת, וואס מען קריגט דאס גאר ניט היינטיגע צייטען... איר גאנץ לעבען האט זי נאר געוואוסט זאַמלען א גראָשען צו א גראָשען"...

און אויב אזוי דארף מען איצט א טראַסקע טאָן: ראשיקע געשעפטן, קערטלעך, פערדלעך, א נייע פיאַנע. אפגערעדט וועגן געשעפט, פאדענדיקט מען ווייטער בעלאָשן-מאַסקל:

„פון מיר, דיין בעסטער פריינד, וואס קלאָגט אויף דיין קלאָג, וואס טרויערט אויף דיין טרויער, וואס ברעכט אויף דיין בראך".

די 2 מעליצע-בריוו עפענען די שפיל. איצט פליען „18 האנדלס-בריוולעך און 20 …עפעשן". און פון זייער קורצער דעפעשן-שפראך, וואַקסט אויס א גאַלארעע שוין גענינטע …אנדלס-שווינדלער, קעניגסבערגער קאמיסיאנערן און נאָך נאַאיווע פּראָווינציעלע אידן, וואס …זען ערשט דורך די ערשטע פראקים: האנדל.

די קעניגסבערגער קאָמיסיאָנערן שרייבן "דייטשע" בריוו, וואס זייער דייטש באַשטייט …ין דעם אָפּטן באַנוצן דאס וואָרט „ווערדן" און אין דעם, וואס זיי פּארענדיקן אנשטאט …דעם אַלטן „ידידו הדורש שלומו" מיט דעם נייעם: „אויף עוויג אכטונגספאלל".

זיי זיינען אבער שוין גענוג דערפארען אף באַשווינדלען דעם גווירישן מענאַכעם-…מענדל.

און זייער סאָכדישע דערפארנקייט צוטומלט דאס דעם מויעך באס קוקעליעווקער …ערן, וואס איז דאס ערשטע מאָל צום באַן אַוועק, דארט געוואָרן א „עקספּעדיטאָר" בא …וי שפּיגעלפארב" מיט זיין „זוגתי אסתר-לפשה".

אין די בריוו פון אט-דעם פּאָרל איז געמאַכט געוואָרן דער ערשטער, אבער שוין …בסטער עסקיז פון מענאַכעם-מענדל'ס און שיינע-שיינדל'ס קאָרעספּאָנדענץ.

„זוגתי"-בריוו, וואו דער בקאָוועדיקער „בעלי היקר" ווערט באַגלייט מיט שיינע-…שיינדל'ס קלאלעס, און טארימעס אף איר דאליע, איז אַ לעקציע פון שיינע-שיינדל'ס …מארק-פּראַקטיק, אַז מ'דאַרף זיך באַגיין מיט ברענ'ס יערושע, ווי אַלע:

„דו קענסט מיינען אַפּאָנים, אַז דיין שימעלע וועט דיר שטעללען א גילדענע מצבה איבער …נגעדערט יאהר... פערד איינער, מע גיט דיר — נעם... וואס מאַכסט דו פוילע תנועות, א …ראַק אין דיינע ביינער".

ער אָבער איז, פול מיט מענאַכעם-מענדל'ס אין בייסמעדרעש-געיארשנטער היימי-…שער ערלעכקייט און ווערט זיך נאך:

„מחמת מע פאַרלאָזט זיך אויף מיר, ווי אויף איין אייגענעם"...

א סאָף צו דעם שרייבער'ס פאנען-טרעגער, צו שלעז'ן, וואס אים אין מויל לעגט …ש. א. אריין זיינע אידעען. דער מאַסקל איז דאָ שוין בלויז געשטאַלט.

דאס איז א סאף צו שרייבערישער אויפקלערעריי, דער רעאליסטישער קינסטלער האט …געצלעך געזיגט. און ווייל גראָד די וויטערדיקע אַנטוויקלונג פון אידישן בורזשואַ האט …געצוואונגען ש.-א. דעם מאַסקל — דעם אויפקלערער, ווערן דער שרייבער — דער רעאליסט, …איז די ערשטע אַוואַדע פון דעם רעאליסט געוואָרן באוויזן דער מאַסקל — דער גוויר.

די אידעאָלאָגישע ניט דערפאַרנקייט, דער גייסטיק-קולטורעלער מענאַכעם-מענדעליזם …און געוועזן די צווייטע זייט פון דער סאָציאַלער ניט דערפאַרנקייט, פונם סאָציאַל-מענאַכעם-…מענדעליזם, פון דעם מעכאַנישן צוגאנג צו „קאָנטאָר-געשעפטן". און דאס האט געבראַכט …ש. א. זאָל אין זיין ערשטן רעאַליסטישן ווערק אַף דער טעמע וועגן גוויר זיין קעגן אַ פאַר-…אייניקונג פון ביידע מענאַכעם-מענדלס: פון סאציאַלן און מאסקילישן, אין די געשטאַלטן …פון די „צוויי אַלטע גוטע ברידער": ברען און שנעלל.

VI

פון 1885 י. מערקט זיך בא ש. א-ן א טענדענץ שרייבן פּאַראַלעל, לויט צוויי ארטן: …פאר ציישונג פעליעטאָנען, און גרעסערע בוך-זאַכן.

אין 1886 שרייבט ער אן צוויי ראָמאַנען: „די וועלט רייזע" (באלייגע צו פ. ב. 1—6 №№, 1886, 9—3 №№ 1887. שפּעטער ארויס איבערגעאַרבעט אונטער דעם נאָמען

„דער ערשטער אַרויספאָהר") און „קינדער-שפּיעל" (באַלײגע צו פ. ב. 20 — 19 №№ 1886; 20 № 1887).

ער הויבט אָן אַ סעריע צײַטונג-פעליעטאָנען: „בילדער פון באַרדיטשעװער גאַס"*) דער פעליעטאָן איז דער אײגענטלעכער זשאַנר פון הומאָריסט און דא האט ש. א-ן גיכער אײנגעגעבן זיך באפרײען פון װירקונגען פון פארגענגער. אין ראָמאַן זײנען אָבער סאָמיד פאראן הומאָריסט-פאַרבאָרגענע געפאַרן. און דערצו איז די טראַדיציע פון ראָמאַן געװען אין דער אידישער ליטעראַטור אַ מער אײנגעשטעלטע. זײנען סאַקע אָט-די 2 ראָמאַנען פון 1886 י. װײט ניט פרײ געװען פון דער „צװײ שטײנער"-ליניע פון ש. א-ס שאַפן. זײ זײנען אָבער דאָך געװען א באדײטנדער שריט אף דעם װעג צום אײגנטלעך-ש. א. ראָמאַן. דאָס האָט גורעם געװען דער מאַטעריאַל גופע.

דאס זײנען װײטער געװען ראָמאַנען װעגן יונגן גװירישן „אַריסטאָקראַט" און שױן אויך װעגן דעמאָקראַטישן מאַסקל. דאָ װעט צום פלאַץ זײן דערמאָנען, אַז זײענדיק די אידעאָלאָגן פון דער בורזשואַזיע, זײנען די מאַסקילים גופע בלויז אין א קלײנער צאָל געװען בורזשואַזיע, אין זײער מערהײט זײנען זײ געװען די ערשטע אידישע דעמאָקראַטישע אינטעליגענץ.

פאר ש. א-ן איז געװען נאטירלך געבן „דעם ערשטן ארויספאר" פון אָט-די בײדע גרופּען: פון גװיר דעם „אַריסטאָקראַט" און פון דעם דעמאָקראַטישן מאַסקל.

אין „קאָנטאָר-געשעפטען" איז געגעבן געװאָרן די ערשטע געשעפט-דראַמע פונם מאַסקל — דעם גװיר, אין „קינדער-שפּיעל" — דער ערשטער ליבע-ראָמאַן פונם יונגן גװירישן „אַריסטאָקראַט", אין „װעלט-רײזע" — דער ערשטער אַרויספאָר פון דעמאָקראַטישן מאַסקל.

צװישן דעם גװיר און אַלע זײנע געשטאַלטן, אַפילע דעם מאַסקיליש-„אַריסטאָקראַטישן" אין ש. א-ן, איז אַלעמאָל געװען — װי געזאָגט — אַ גרויסע דיסטאַנץ. ש. א. איז סאָמיד געבליבן דער פאָלקס-מענטש. און װען ס׳האט זיך געהאַנדלט װעגן מאַסקל — דעם גװיר („קאָנטאָר-געשעפטען") האט דער קינסטלער געזיגט ביזן סאָף.

אַנדערש איז געװען, װען ס׳האָט זיך געהאַנדלט װעגן דעמאָקראַטישן מאַסקל („די װעלט רײזע"), אָדער װעגן העלד פון ליבע-ראָמאַן („קינדער-שפּיעל"). דאָ איז דער מאַטעריאַל אַ מאָל צו פיל געװען דעם שרײבער אַלײן, און דעריקר דאָ האָט געדריקט דער אנגענומענער „ראָמאַנען"-שאַבלאָן. און אין בײדע װערק זײנען פאַרבליבן נאָכװײעניש פון דעם דינעגזאָנישן איבערװינדן און אויסבעסערן שאָמערן. אָבער װיכטיקער פון אָט-די נאָכװײעניש איז אין אָט-די װערק דאָס נײע, דער קינסטלערישער הומאָר-רעאַליזם.

הומאר איז דאָ פארן רעאַליסט אַ סאַכאַקל פון דער סיטואַציע. ער, דער שרײבער, האט צוגעזען די לעבנס-נאַאיװיטעט פון דער נאָך זײער יונגער אידישער אינטעליגענץ, דאָן, װען פאַר אים אַלײן איז עס שױן א דורכגעמאַכטע שטופע. אָבער יוגנט-נאַאיװיטעט װערט ראָמאַנטיזירט, אויב זי איז װײטע פאַרגאַנגענהײט, צו װעלכער מ׳װיל זיך צוריק אומקערן. זי װערט הומאָריזירט, אויב זי איז דער ערשט-פאַרגאַנגענער נעכטן, װעלכן מ׳האט נאָך סײלװײס צו באַשטרײטן. אָט-דער פאַל איז געװען באַ ש. א-ן. ער האט געגעבן די ערשטע לעבנס-שריט פון זײן דור — יונגער אידישער אינטעליגענץ. דען אין דעם איז, אויב ניט אַזוי די ליטעראַרישע, איז די קולטור-היסטאָרישע באַדײטונג פון „קינדער-שפּיעל" און „װעלט-רײזע: די פיגורן פון "קינדער-שפּיעל" זײנען די פאָרגענגער פון פאָרשטײער, קאַריער׳סטישער, דיפּלאָמירטער אינטעליגענץ, װאס איז שבע-

*) 1886 — 9 ,8 ,7 ,5 ,4 ,2 №№ ,1887 — 52 ,46 ,45 ,13 ,12 ,10).

ער מער אַטאַקירט געוואָרן דורך דער סאָציאַליסטישער פּובליציסטיק איידער קינסטלעריש קעפּערם געוואָרן דורך דער בעלעטריסטיק.

די פיגורן פון דער „וועלט-רייזע" („ערשטער אַרויספאָהר") זיינען די פאַרגענגער ען אונזער ראַדיקאַל-דעמאָקראַטישער און סאָציאַליסטישער אינטעליגענץ.

פּאַראַלעל צו די דאָמאַנען שרייבט ש. א. „בילדער פון באַרדיטשעווער גאַס". דאָס נען עסקיזן פאַר די שפּעטערדיקע „קליינע מענשעלאך מיט קליינע השגה׳ס". ערשטע לד — די גאַס. זי האט ערשט געענדיקט מיט מענדעלע׳ס צייט. געענדיקט דערמיט, וואָס אָמירער גאַס האט איר געגעבן דעם ערשטן מאַסקילישן שלאַכט.

מ׳האט באַ אַ מויכער-ספאָרים אַף באַרדיטשעווער גאַס אויסגעטרייסלט "צוויי שאנע לעך: לעווינזאהן׳ס מיט ליליענבלום׳ס", און ארויסגעוויזן האָט זיך, אַז ר׳ מייאיר׳ל דער ז האט געטאוסט פון די ביכלעך און האט געשוויגן. „מאיר׳לען האבען מיר באַלד אַראָפּ-אָרפּען פון דער שטול". די יונגע לייט פון דער זשיטאָמירער גאַס „האָבען זיך אָנגענו-ען פאַר איהם, און ס׳איז געוואָרען א קריעג". דוכט זיך, אַז דאָ האט דער מאַסקילישער גאָט לין געהייסן אַביסל אַ רעזאָניר-טאָן. נאָר ס׳איז שוין 1886. ש. א. האַלט שוין נאָך אַרען פּיפּערנאָטער׳ס"-בריוו און נאָך „קאָנטאָר-געשעפטן". ער באַגרעניצט זיך שוין בלויז ט איין שטריך, דורך וועלכן ער הויבט זיך שוין אף איבער ביידע צדאָדים: די מאַכ-קעס — דערציילט ער — איז אַזוי ווייט אַוועק, אַז „עד היום קען מען נאָך איבערלייענען אונז אין דער אַלטער קלויז אויף פּארמעס, מיט גרויסע אותיות אויסגעשלאָגען פון בען אויף דער טהיר בזה הלשון: „המדבר עם זיטאָמירער באילו אויכל חזיר בפרהסיה" ער עס רעדט מיט אַ זשיטאָמירער איז גלייך, ווי ער פרעסט חזיר אין מיטען העלן טאָג).

דאָס אייגענע אָבער קענט איהר געפונען באַ אונז אין דער זיטאָמערער קלויז נאָר אין אַנדער אופן: „המסתכל בפני באַרדיטשעווער צריך טבילה ממש כאישה טמאה" ער עס קוקט אויף א באַרדיטשעווער דאַרף זיך טובל זיין ווי איין אישה טמאה)".

באַקאָנט מיט דער גאַס, גייט ש. א. איבער צו די איינוואוינער. נאָר אין די בילדער ן 1886 גיט ער פיגורן, ריכטיקער גערעדט, ניט קיין פיגורן, נאָר פּאַסירונגען פון די רשטע טעג פון דער ש.-א.-טקופע.

דאָס זיינען מאיסעס, ווי יוסל דער צעלניקער האָט פלוצים אום ערעוו סישעבאָוו נאַכט אָנגעזעצט („דער אָנזעצער" פ. ב. 1886, №№ 4—5). אָדער ווי „פּערעלע די שאנע" ב. 1886 №№ 7,8,9), „בעריל באס". „בעריל דעם חזן׳ס מאדל" האָט געוואָלט שאַבעס טאָג אַנטלויפן מיט איינעם פון די לערער, וואָס „האָבען זיך אָנגעהויבען באַווייזען בא נזי זינט עס האָט „אַ בלאָז געטוהן אַ פריש ווינטעל און עס האָט זיך דערהארט דאָס רט: השכלה". ביידע, אי יוסל דעם צעלניקער, אי דעם לערער האָט מען אַרעסטירט, ן ביידע מאָל איז עס געוועזן אַזאַ געשעניש, אַז „די מלמדים האָבען צולאָזט די הדרים, קרעמער האָבען פאַרשלאָסען די קלייטען, קינד און קייט זענין זיך צונויפגעלאָפען אין ק זעהען, ווי מען פיהרט איהם געפענטיט אין קייטען". אין ביידע מאיסעס האָבן זיך עגדיקט, אַז „אַלץ די זעלבע 2 פיינע יונגע-לייט, די לייטישע 2 איידעמלעך, מיט אַלץ זעלבער באַקאַנטער קעסטעלדיקער פּאַטשיילע זענין נאָך דעם אַ גאַנצען טאָג אַרומגע-גען איבער דער באַרדיטשעווער גאַס צונויף קלייבען אַ נדבה אַרויסצוראַטעווען די אומ-קליכע פון געפענגעניש".

דאָס זיינען אַלץ געשעענישן פון דער צייט, ווען זשיטאָמירער גאַס: די האַסקאָלע, ליכט. האָט געהאַלטן אין קאַמף מיט באַרדיטשעווער גאַס, מיט דער פינצטערניש.

איצט, איצט — דערציילט ש. א. אין זיינע „קורצע אַנטוואָרטען אויף לאַנגע פראַגען" (פ. ב. 1887 № 2), וואָס זיינען דער אַריינפיר צו דער סעריע „באַרדיטשעווער בילדער" פון 1887. איצט איז שוין דער ברען פוןביידע צדדים אויסגעלאָשן.

„משוט באָרץ ומתהלך בה — פון שוועבונג איבער דער וועלט און פון צו טהון גייען אויף איהר" האָב „איך אייער קנעכט שלום-עליכם" באַגעגנט „בעריל חיים-זיידל'ס, וואָס איז כל ימיו געוועזן גבאי אין דער רויטער שול, און האָט כל-ימיו געהאַט אַ בילמע אַף איין אויג" — דאַווקע אַף זשיטאָמירער גאַס. און פאַרקערט: „באָריס יעפימאָוויטש זילבערברוק, אַ יונגערמאַן וואָס איז שוין געגאַנגען כמה וכמה יאָהרען אין אַ מאַנישקע" — דאַווקע אַף באַרדיטשעווער גאַס.

אַמאָל — פירער פון קאַמף-לאַגערן. אַמאָל וואָלט איינער אַ פוס ניט געשטעלט אין דער מאַכנע פון צווייטן, איצט דרייט זיך אונזערער אַרום אַפן צווייטנס גאַס, ווייל ביידע זיינען זיי ניט דאָס, וואָס אַ מאָל. כאַים זיידל'ס איז „פאַרזאָרגט און איינגעהויקערט". אַף באָרים יעפימאָוויטשן ווייזט „דער צעבראָכענער קאַפעליוש, ווייזט מיט טרעהרען די מאַנישקע", וואָס „ווי פיעל גדלות, ווי פיעל גרויסקייט, ווי פיעל מלחמות ווי פיעל מחלוקות, ווי פיעל רדיפות, ווי פיעל טריומפען האָט זי איבערגעלעבט".

און דאָ ליגט — דער אונז שוין באַוואוסטער סאָד, פאַרוואָס דער קינסטלער האָט אַזוי אנטשיידן באַזיגט דעם מאַסקילישן אידעאָלאָג. דער טהאָם צווישן ביידע גאַסן איז פאַרשאָטן. קאָן שוין ש. אַ. פון אַ פאַרטיזאַן פון איין צאַד, ווי ער איז געווען אין די ערשטע יאָרן. העט זיין שאַפן אין 1883-1884, ווערן דער קינסטלערישער ריכטער פון ביידע צדדים.

אין די ווייטערדיקע „בילדער" פון 1887 י. גיט ער שוין ניט קיין פאַסירונגען, נאָר שטייגער. ער זוכט שוין ניט דעם בעהאָלע-צופאַל, נאָר די טיפּיזוכענדע טאָג-טעגלעכקייט: „די שמחה" (1887 № 10), — באַרדיטשעווער כאַסענעס און צדאָקע-כעוודעס, — צי גאָר די טרעפלעכע שטייגער-פיגורן: ר' מיכל — „מיכאל יצר-הרע" (1887 № 12) — דער דאַמסקי שניידער.

זיין פרוּאוו געבן אין 1888 אַ סעריע „בילדער פון זשיטאָמירער גאַס" (№№ 1, 2) באַגרעניצט זיך בלויז מיט אַ בייזער סאַטירע אַף דער מאַסקילישער גראַפאָמאַניע — ער רייסט אָבער איבער די בילדער נאָכן 2-טן נומער. און דאָס איז ניט דערפאַר, ווייל ער האָט אין 1888 י. שוין געהאַלטן אין אָרגאַניזירן זיין „פאָלקס-ביבליאָטעק" און ווייל ער האָט געהאַט סיכסוכים מיטן רעדאַקטאָר פון פ. ב.—לעווי-ן (וועגן דעם אין קאַפיטל: „ש. אַ.ס' ליטעראַרישע סוויווע"). ער האָט נאָך אַ גאַנץ 1888 י. מיטגעאַרבעט אין „פ. ב.", געדרוקט דאָרט קריטישע אַרטיקלען, און געגעבן, אַלס באַלייגע צו „פ. ב.", זיין „סענדער בלאַנק". דאָס האָט געשטאַמט דערפון, וואָס ווי „קינדער-שפּיעל" איז געווען די ליקווידאַציע פון דער דינעזאָנישער טראַדיציע פון אויסגעבעסערטן שאָמעריזם, אַזוי זיינען די בילדער געווען די ליקווידאַציע פון דער מאַסקיליש-אויפקלערערישער-טראַדיציע.

ש. א. איז געגנלעך אַרויס אַף זיין אייגענעם וועג: אַף דעם וועג פון אָביעקטיוון הומאָריסטישן רעאַליזם. ער איז געקומען צו זיינע הויפּט-מאָטיוון:

1. דאָס קינד — „דאָס מעסערעל" „ל'גבעומר" — 1885 י.

2. דער גוויר — „קאָנטאָר-געשעפטען" — 1886, און „ר' סענדער בלאַנק" און זיין פיל געשעצטע פאַמיליע „אַ ראָמאַן אהן ליעבע" (די האַלב-יאָריקע פרעמיע, צעשיקט, אַלס באַלייגע, צו 23 № פ. ב. 1888, אָנגעשריבן אין 1887).

דאָ איז דער גוויר אויסגעטאָן געוואָרן פון דער מאַסקילישער פראַזע, מיט וועלכער ער האָט זיך געצירט אין „קאָנטאָר-געשעפטען", ס'איז פון אים אראָפּגעצויגן דער ליבעכיין פון „קינדער-שפּיעל". ס'איז „אַ ראָמאַן אהן ליעבע". די פיל געשעצטע פאַמיליע גאָרט

…ער טאַטע זאָל שטאַרבן, וועט מען זיך רייסן פאַר זיין ירושע. דער גוזמא איז באַוויזן גע-…ן אין זיין גאַנצער רעאלער נאַקעטקייט, מיט דער אומבערעכנטער גרויסער סכּנה פון דער אַנטבלויזן-…נגש, וואס איז ביקלאַל פארבארגן אין דעם שמייכל פון גרויסן הומאָריסט.

3. דער אידישער ראָמאַן — „סטעמפעניו", אָפּגעדרוקט, אלס ביילאַגע צו ש. א.'ס יודישער פאָלקס-ביבליאָטעק", באנד I 1888.

4. „קליינע מענשעלאַך מיט קליינע השגה'ס" — וואָס זייער אָנזאג איז געוועזן אין … בילדער פון באַרדיטשעווער גאַס"...

ער האָט שוין אויך געפונען די אייגנטלעכע פאָרם פון זיין מאָנאָלאָגישער-נאָוועלע, …אס אין איר האָט ער דערנאָך זיין הויפּט-ליטעראַרישע ירושה געלאָזט. אין „פ. ב." …-II №№ 1888) דרוקט ער אָפּ זיינע „אַרבע-כוסות" — אַ מאָנאָלאָג פון א ווייַנשענקער, …ש-א. האָט שוין אנטפלעקט זיין זעלטענע מאָנאָלאָגן-קראַפט. ער האָט שוין געפונען …ם וועג צום ש. אַ.-טעאטר — געשאַפן די ש. אַ.-קאָמעדיע: „אַ דאָקטאָר" און „דער גט" …אין מ. ספעקטאָר'ס „הויז פריינד ב. I, 1887).

דאָס בלעטל פון מענדעלע-דינענזאָן-ווירקונגען אין ש. א. ליטעראַרישער ביאָגראַפיע …ן פאַרענדיקט. ס'האט זיך אָנגעהויבן די ש. א.-תקופה פון דער אידישער-ליטעראַטור. האָט דאָס שוין אויך געבראַכט דערצו, אַז ש. א. זאָל אַנשטאָט מיטארבעטער פון … ב.", ווערן דער שעפער פון „יודישער פאָלקס-ביבליאטעק".

ס'הויבט זיך אָן דאָס צווייטע גרויסע קאפיטל פון ש.-א.'ס שאַפן — דאָס פאָלקס-ביבליאטעק קאפיטל.

דאס ערשטע קאַפיטל דויערט 5 יאָר: פון 1883 ביז 1888. דורכמאַכן פאַר אַנ-…אַנגערישע 5 יאר אַזאַ וועג, פון „צוויי שטיינער" ביז „סטעמפעניו" און פון „וויבארעס" …ביז „סענדער-בלאַנק" אין אַזאַ שווערער צייט, ווי דאס זיינען געווען די אכציקער יאָרן, — דאס איז אומשטאַנד געווען דורכמאכן בלויז אַזאַ זעלבסטשטענדיקער און ריזיקער שעפער, ווי שאָלעם-אלייכעם.